

Prijevod pripovijetke Tu odpočivaju v pokoji Václava Pankovčina i translatološka analiza

Horvat, Barbara

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:953780>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za slovački jezik i književnost

Barbara Horvat

Prijevod pripovijetke *Tu odpočivajú v pokoji*
Václava Pankovčina i translatološka analiza

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Ivana Čagalj, doc.

Zagreb, rujan 2021.

Sadržaj

1. UVOD	3
2. BIOGRAFIJA I STVARALŠTVO VÁCLAVA PANKOVČÍNA	4
2.1. O pripovijetci Tu odpočivajú v pokoji.....	6
3. TEORIJSKI OKVIR.....	7
4. TRANSLATOLOŠKA ANALIZA	10
4.1. Razine translato-loške analize	10
5. PRIJEVOD PRIPOVIJETKE <i>TU ODPOČIVAJÚ V POKOJI</i>	12
6. ANALIZA PRIJEVODA	21
6.1. Fonološka razina prijevodne analize	21
6.2. Grafološko-ortografska razina prijevodne analize.....	22
6.3. Leksička razina prijevodne analize.....	24
6.4. Gramatička razina prijevodne analize	40
7. ZAKLJUČAK	50
LITERATURA.....	51

1. Uvod

Pripovijetka *Tu odpočívajú v pokoji* objavljena je u zbirci pripovijedaka Václava Pankovčina *Bude to pekný pohreb*. Zbirka je prvi put izdana 1997. i povezuje stvarne priče s elementima mašte i fantastičnoga. Spoj realnosti i nerealnosti, odnosno magični realizam karakterističan je za njegova djela. Zbog maštovitih elemenata i suvremenosti zainteresiralo nas je djelo Václava Pankovčina te smo se odlučili za prijevod njegove pripovijetke. Iako se na prvi pogled pripovijetka činila jednostavna za prevođenje, nakon pomnog čitanja i analiziranja naišli smo na nekoliko poteškoća koje navodimo u analitičkom poglavlju.

Rad je podijeljen na pet poglavlja. Prvo poglavlje posvećeno je životu i djelima autora Václava Pankovčina, nakon čega su predstavljena jezična i stilska obilježja teksta pripovijetke. U drugom poglavlju slijedi teorijski dio u kojem se definira prevođenje, pri čemu se posebna pozornost posvećuje književnom prevođenju kojim se bavimo u radu. Nadalje, treće poglavlje bavi se translatološkom analizom i njezinim razinama prema kojima je provedena i analiza prijevoda pripovijetke. Zatim je predstavljen vlastiti prijevod pripovijetke *Tu odpočívajú v pokoji*. Središnji dio rada predstavlja translatološku analizu izvornika i prijevoda. Analiza je provedena na fonološkoj, grafološko-ortografskoj, leksičkoj i gramatičkoj razini. U završnom poglavlju navodimo rezultate analize i zaključne napomene. Prijevodom pripovijetke htjeli smo upoznati hrvatsku publiku sa slovačkom književnošću jer smatramo kako su prijevodi slovačkih književnih tekstova premalo zastupljeni. Naročito smo htjeli upoznati čitatelje sa spisateljem Václavom Pankovčinom i njegovim opusom koji je posebno zanimljiv zbog elemenata magičnog realizma. Cilj ovog rada je popisati i opisati sve probleme na koje prevoditelj nailazi prilikom prevođenja sa slovačkog jezika, a pogotovo pri prijevodu književnog teksta.

2. Biografija i stvaralaštvo Václava Pankovčina

Václav Pankovčín rodio se 21. svibnja 1968. u mjestu Humenné u istočnoj Slovačkoj. Odrastao je u istočnoslovačkom mjestu Papín. Nakon završetka srednje škole studirao je novinarstvo na Filozofskom fakultetu u Bratislavi, gdje je kasnije radio kao nastavnik na Katedri za novinarstvo. Bio je i urednik novina *Smena*, *SME* i *Pravda*. Prije smrti u suradnji s Institutom za odnose s javnošću pripremao je knjigu reportaža o životu Roma. Umro je 18. siječnja 1999. u Bratislavi.¹

Václav Pankovčín pripada postnovembarskom naraštaju slovačkih prozaika. Za Pankovčina je karakteristična intertekstualnost koja je prema Hranjcu (2008) postmodernističko obilježje. Inspiraciju za svoja djela Pankovčín je pronašao u magičnom realizmu te se u njima motivi iz književnih djela isprepliću sa stvarnim doživljajima. Poseban utjecaj na njega ima južnoamerička književnost (Gabriel García Márquez i dr.). U svojim djelima rado koristi iracionalne, neobjašnjive i tajanstvene elemente te ih uvodi u racionalne situacije. Česta pojava iracionalnog u njegovim djelima je pojava mrtvih likova u svijetu živih. Poigrava se i s vremenskom i prostornom dimenzijom. Putujući već poznatom rutom junak pripovijetke često nailazi na novo mjesto ili selo koje ga svojom neočekivanom pojavom šokira. Vrijeme radnje je retrospektivno i pripovijedač često već zna što će se dogoditi. Sva navedena prozna sredstva pojačavaju dojam da se svijet u kojem živimo ne može racionalno objasniti. Poigravanjem s iracionalnošću u stare prozne prakse unosi nove elemente.²

Mjesto radnje u svojim djelima najčešće smješta na prostor istočnoslovačkog sela kojeg odabire jer ga najbolje poznaje te se u njemu isprepliću stvarno iskustvo s fantastičnim. Pojavljuju se npr. slovačko mjesto Humenné, afrički Marakeš, ali i druga egzotična mjesta, pustinje i ledenjaci. Inspiriran je pustolovnim dječaćkim lektirama, što je vidljivo i u djelu *Mamut v chladničke* s podnaslovom *Školský western*.³

U razgovoru s Ľudom Petránškom ml. Pankovčín je objasnio kako je nastalo izmišljeno mjesto Marakéš:

„Osjećam potrebu za stvaranjem svog književnog prostora u kojem se krećem čak i ako radnja nije izravno povezana s tim prostorom. Prije nego što sam počeo stvarati ovaj svijet, Marakéš je bio sličan mojem rodnom selu Papínu. S vremenom se ipak nadovezuju moja osobna iskustva i u mojem sadašnjem književnom svijetu ne igraju veliku ulogu Papín, Marakéš ili, najnoviji, Lináres, odnosno

¹ Karpinský, Peter, et al. *Pät' x päť: Antológia súčasnej slovenskej prózy*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2011. str. 184.

² Václav Pankovčín: *Komplexna charakterisika*. Dostupno na: <https://www.litcentrum.sk/autor/vaclav-pankovcin/komplexna-charakteristika-tvorby> [pristupljeno: 30. srpnja 2020.]

³ Isto

mjesta radnje, nego o čemu je priča, čime se obraća meni i prije svega čitatelju.“ (*Antologija súčasnej slovenskej*, 2011: 185, prev. B. H.)

Prva knjiga koju je objavio bila je knjiga za djecu *Mamut v chladničke* (1992). Potom su mu izašle knjige pripovjedaka *Asi som neprišiel len tak* (1992), *Marakéš* (1994), *Bude to pekný pohreb* (1997), *Polarný motil: Priestor 3x4* (1997) i romani *Tri ženy pod orechom* (1996) i *K-85: Príbeh o prerušenej mravčej ceste* (1998). Prije smrti radio je na romanu *Lináres* (1999) koji je ostao nedovršen. Posthumno su mu objavljene izabrane pripovijetke iz njegova djela *Šicke me naše*.⁴

⁴ Karpinský, Peter, et al. *Päť x päť: Antologija súčasnej slovenskej prózy*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2011.

2.1. O pripovijetci Tu odpočivaju v pokoji

Nakon čitanja i upoznavanja sa sadržajem zbirke *Bude to pekný pohreb* odlučili smo se za prijevod pripovijetke *Tú odpočivajú v pokoji*. Svidjela nam se upravo zbog toga što sadrži elemente karakteristične za Pankovčina te nas je iznenadila, a na tren i uplašila.

U pripovijetci se isprepleću realizam i magični realizam. Karakteristike realizma pronalazimo u karakterizaciji glavnog lika, opisu glavnog mjesta, opisu izgleda bake i djeda, iako ne pratimo postupan razvoj glavnog lika kroz priču te ne dobivamo njegovu potpunu pozadinu, Adam je opisan kao lik s više osobina koje su najčešće prikazane kroz retrospektivu, njegovim prisjećanjem na prošlost. Baka i djed također su opisani te kroz Adamov odnos s njima vidimo kakav je on kao društveno i individualno biće. Takvim opisom čitatelj dobiva osjećaj da je sve stvarno i prirodno. Tek pojavom elemenata magičnog realizma, čitatelj se počinje pitati je li sve stvarnost ili san, iako je sve opisano kao da je riječ o stvarnim životnim situacijama. Takav opis je fantastične elemente učinio realističnijima. Elementi fantastike pomiješani su sa stvarnošću, mrtvi likovi pojavljuju se u svijetu živih.

Tekstom dominiraju i kulturemi, odnosno motivi jela i pića (ponajviše rakije) čime se čitatelju približava samo mjesto radnje, ali i likovi te oni pridonose realističnosti pripovijetke. Pripovjedač je u trećem licu, ali za razliku od realizma, on lika ne sagledava objektivno te se ne može reći da su u potpunosti diferencirani. Njegov stil pripovijedanja podudara se s Adamovim stilom govora. Uz književni jezik koriste žargon, frazeme pa i vulgarizme, iako njih nema mnogo. Rečenice su jednostavne i izravne pa se radnja lako prati. Jezik bake i djeda sastoji se od razgovornog stila i zastarjelica. Takav stil koristi se kako bi ih smjestio u prostor sela, kako bi se prikazao odnos starih i mladih (bake i djeda i Adama), ali i kako bi se pridonijelo mističnosti teksta. Uz baku i djeda povezani su i motivi ogovaranja susjeda i žitelja mjesta. Time tekst dobiva elemente apsurdna. Pogotovo dok djed priča o posjetu Argentini, demokraciji te inženjeru iz Habure.

Kraj pripovijetke je neobičan, ali ne i neočekivan. Iako je prilično jasna sudbina bake i djeda, nagli završetak ostavlja otvoren kraj pripovijetke, čime se autor igra s čitateljem koji se na kraju pita je li sve bila stvarnost.

3. Teorijski okvir

Prevođenje datira još iz antičkog doba kad su se njime bavili i filozofi. Ipak tada je to bilo tek “sporadično, uzgredno i individualno bavljenje temom prevođenja, a ne zaokružena znanstvena disciplina” (Ivir 1995: 517).

Prevođenje je imalo ključnu ulogu u otkrivanju pisma, razvoju kultura i jezika te širenju znanja i kulturnih vrijednosti naroda. Kako navodi Stolze (2011; prema Stojić et al. 2015: 9)

“u povijesti ljudskog naroda pismeno i usmeno prevođenje odigralo je važnu ulogu kao oblik ljudske djelatnosti bez kojega se civilizacijski i povijesno bitne spoznaje i znanja ne bi prenosile iz generacije u generaciju, te ne bi pridonijele znanstvenom, gospodarskom i političkom napretku.”

Iako je prevođenje stoljećima imalo važnu ulogu u sporazumijevanju tek se u 50-im godinama 20. st. javljaju nastojanja da se utemelji disciplina koja bi se bavila prevođenjem. Tada se postavlja i pitanje naziva nove discipline. Na hrvatskom jeziku u upotrebi su nazivi “znanost o prevođenju, traduktologija i translatologija” (Pavlović 2015: 15), a teorija prevođenja koristi se u “širem značenju znanstvene discipline” (Pavlović 2015: 15). U slovačkom jeziku “ustalio se pojam translatologija, koji obuhvaća i pismeno i usmeno prevođenje” (Müglová 2009: 109). Pojam translatologija dolazi od latinske imenice *translatio* što znači „prijevod, prijenos.“

Ipak, translatologiju je teško definirati jer je interdisciplinarna. Dijeli mnogo dodirnih točaka s drugim disciplinama, kao što su znanost o književnosti, primijenjena lingvistika, psihologija, sociologija... Zbog toga što su mnogi elementi translatologije već bili uključeni u neke od navedenih disciplina utemeljenje samostalne znanosti naišlo je na prepreke. Time se postavilo pitanje što obuhvaća translatologija i je li to zapravo samostalna disciplina. Na to pitanje je odgovorio njemački znanstvenik Werner Koller koji ju je definirao (1971b: 4): “Znanost o prevođenju treba shvatiti kao zajednički i sveobuhvatni termin za sva istraživačka nastojanja koja za svoju polazišnu točku ili cilj imaju fenomene i prijevoda i prevođenja” (prema Pavlović 2015: 16).

Upravo zbog raznih disciplina koje su povezane s translatologijom postoji i mnogo definicija prevođenja. One se razlikuju zato što se i pristupi prevođenju razlikuju i ovise o tome što autori smatraju da se prevodi. Stoga nailazimo na čitav spektar definicija prevođenja. Catford (1965: 20) definira prevođenje kao “zamjenjivanje tekstualnog materijala u jednom jeziku jednakovrijednim tekstualnim materijalom u drugom jeziku.” Kod Eca (2006: 16) nailazimo na opširniju definiciju:

“Prevoditi, dakle, znači razumjeti unutarnji sustav nekog jezika i strukturu nekog teksta danog u tom jeziku, i stvoriti dvojnika tekstualnog sustava koji, s izvjesnom diskrecijom, može kod čitatelja proizvesti slične učinke, i na semantičkom i sintaktičkom, i na stilističkom, metričkom i fonosimboličkom planu, a isto tako i emotivne učinke kojima je težio izvorni tekst.”

Iz navedenih definicija te iz same riječi translologija dobivamo općenitu poantu prevođenja, a to je izgovaranje, prijenos ili zamjenjivanje jednog jezika drugim. Ipak, iz Ecove definicije možemo razumjeti potpuni proces prevođenja te on ukazuje i na cilj koji bi se trebao postići prevođenjem, a to je u ciljnom tekstu izazvati reakciju kakvu izaziva tekst izvornik. Na to ukazuje i Ivir (1978: 9) zaključujući:

“ono što se prevodi jest poruka; da bi se neka poruka prevela, ona mora najprije biti izražena jednim jezikom, a zatim nekim drugim jezikom; u oba jezična izraza ona mora ostati ista, što znači da primaoci prevedene poruke moraju primiti onaj isti sadržaj koji su primili i primaoci izvorne poruke.”

Pomoću ovih definicija možemo primijetiti kako translologija olakšava govornu i pisanu komunikaciju između govornika različitih jezika, a uz razvoj tehnologije i prevoditeljskih alata služi i kao međunarodno sredstvo komunikacije.

Pavlović (2015: 24) iznosi vrste i modalitete prevođenja te klasificira prevođenje prema različitim kriterijima. Ovisi o tome tko prevodi, u kojem se pravcu prevodi, postoji li jezik posrednik, koji je modalitet prevođenja, koja vrsta teksta se prevodi, itd. Prevoditi mogu čovjek ili računalo, a u novije doba često zajedno prevode. Prema kriteriju modaliteta Pavlović (2015: 28) razlikuje usmeno i pismeno prevođenje, a u suvremeno doba i strojno. Usmeno prevođenje obuhvaća simultano i konsekutivno prevođenje, dok pismeno podrazumijeva korištenje raznih pomagala, kao što su rječnici, priručnici i u današnje vrijeme Internet. Tekstovi koji se prevode dijele se po žanru, tipu diskursa, odnosno funkcionalnom stilu, temi, itd.

Prema Iviru (1984: 31) često se radi razlika između književnog i neknjiževnog prevođenja i kod nekih se književno prevođenje često smatra oblikom umjetnosti i višim oblikom prevođenja, dok se neknjiževno prevođenje smatra oblikom zanatske vještine, a time i nižim oblikom prevođenja.

„Ovakva podjela nije produktivna jer u svakom književnom tekstu nalazimo elemente neknjiževnog i obratno, a najvažniji zajednički element tim tekstovima je potreba da se obavijest izražena sredstvima prenese u približno jednaku obavijest ciljnog jezika“ (Ivir 1984: 31).

Stoga bi prevoditelj trebao biti oprezan prilikom utvrđivanja kojem funkcionalnom stilu pripada tekst i na temelju toga ga prevesti. Odabir pogrešnog stila može rezultirati i pogrešnim prijevodom jer može dovesti do neprimjerene ili neprihvatljive poruke.

Kao što smo već napisali, prema Iviru podjela na književne i neknjiževne tekstove je neproduktivna. Prvo zbog toga što je „prijelaz iz književne u neknjiževnu vrstu, i obratno, postepen i gotovo neprimjetan te je pristup prevođenju isti, radi se o tome da se obavijest izražena u izvornom tekstu sredstvima jednog jezika izrazi u prijevodu sredstvima drugog jezika“ (Ivir 1984: 31).

Prvi korak je prepoznati ispravan stil teksta jer uz pogrešan stil ne bi bio dobar i vjerodostojan prijevod. Najvažnija razlika između književno-umjetničkog i drugih stilova je „u koncentraciji stilskih elemenata koji se osnivaju na eksploataciji potencijala određenoga jezika“ (Ivir 1984: 32). Kako je književni stil slobodniji od prevoditelja se očekuje veća kreativnost kako bi prenio izvornu poruku. Time se razlikuje od, primjerice, administrativnog stila za koji se očekuje određena objektivnost te strogo pridržavanje činjenicama teksta.

Književne tekstove karakteriziraju „stil, sadržaj i (preneseno) značenje i prevoditelj mora sve tri karakteristike uzeti u obzir“ (Stojić et al 2015: 97). Samim time nikakva metodologija ne pomaže i nije ustanovljena za takvu vrstu prevođenja te zbog toga prevoditelj mora svakom tekstu pristupiti na individualan i originalan način. Od njega se očekuje da “pri čitanju izvornika razumije značenje riječi i rečeničnih nizova i sadržaj teksta” (Stojić et al 2015: 100). Očekuje se da poznaje autorovu biografiju, opus, ali najvažnije njegov stil pisanja, kulturu i književnost jezika s kojega prevodi kako bi tekst mogao što vjerodostojnije prenijeti u ciljni jezik.

Može se zaključiti da prije samog prevođenja književnog teksta prevoditelj mora biti upoznat s tekstom, stilom i stilskim elementima. Zadatak prevoditelja je da vlastitim umjetničkim metodama ciljni tekst približi čitatelju tako da što vjerodostojnije predstavlja original i da tijekom prijevoda ne izgubi vrijednost.

4. Translatološka analiza

Pojam translatologija počinje se koristiti u 80-im godinama 20. stoljeća. To je „znanstvena disciplina koja se bavi pojavama povezanim s pismenim i usmenim prevođenjem“ (Gromová 2009: 13, prev. B.H.). Područja koja proučava translatologija su: povijest pismenog i usmenog prevođenja, općenita teorija pismenog i usmenog prevođenja, komparativne studije, didaktika pismenog i usmenog prevođenja te kritika i evaluacija prevoditeljskih postupaka (Gromová 2009: 13, prev. B.H.).

Kao što već spomenuto cilj ovog rada je kontrastivna usporedba izvornog teksta i vlastitog prijevoda pripovijetke Václava Pankovčina. U analizi prijevoda uspoređene su kategorije izvornog jezika na svim razinama s odgovarajućim kategorijama drugog. Takav postupak naziva se translatološka analiza.

Cilj analize je uočavanje sličnosti i razlika između dva jezika te se “od nje mogu očekivati vrijedni rezultati za objašnjenje prijevodnih procesa među parovima jezika, a po tome i opću teoriju prevođenja” (Ivir 1978:12). Korisna je u sastavljanju alata za prevoditelje, pogotovo dvojezičnih rječnika i prevodilačkih priručnika koji će biti korisni u daljnjem prevodilačkom radu. Također može pridonijeti teorijskoj lingvistici, ali i poboljšati i olakšati učenje stranih jezika.

4.1. Razine translatološke analize

Translatološka analiza provodi se na svim jezičnim razinama te je i u ovom radu provedena na fonološkoj, grafološko-ortografskoj, leksičkoj i gramatičkoj. Prve dvije razine analize nemaju semantičke komponente, dok je na drugim dvjema ona osnova za jezičnu analizu.

Na prvoj razini, odnosno fonološkoj prenosi se riječ ili skup riječi sa svojim značenjem, ali se fonološki modificira ovisno o normama fonologije ciljnog jezika.

Pri usporedbi slovačkog i hrvatskog jezika nalazimo mnogo primjera na ovoj razini (*kyslik* - *kisik*). Navedene riječi imaju isto značenje, ali zbog razlika u glasovnoj organizaciji u hrvatskom i slovačkom mora doći do fonološke modifikacije u jeziku na koji se prevodi i to na onim mjestima na kojima taj jezik ne raspolaže istim sredstvima kao izvorni jezik.

Grafološko-ortografska razina bavi se razlikama kod pisanja slova u dva jezika te pravopisnim pravilima izvornog i ciljnog jezika.

Leksička razina, kako joj samo ime govori, usmjerena je na razlike između leksema te obuhvaća lažne parove, kolokacije i frazeme. Analiza leksičke razina je zahtjevna jer su odnosi među riječima kompleksni. Pavlović (2015: 34) kao jednu od poteškoća na leksičkoj

razini spominje „leksičku prazninu.“ Ona se pojavljuje „prilikom usporedbe dva jezika kada se primjećuje da je u jednom jeziku pojam leksikaliziran, dok u drugom nije“ (ibid.). To se vidi i u primjeru slovačkog i hrvatskog jezika. Slovački jezik ima nadređeni pojam za lekseme brat i sestra (*surodenec*), dok hrvatski nema. Ista je situacija i s leksemima baka i djed. U slovačkom se koristi sintagma *starí rodičia*, dok u hrvatskom jeziku imamo leksičku prazninu. Prema ovakvim jednostavnijim primjerima vidi se kako je teško pronaći u potpunosti iste ekvivalente te koliko je situacija složena na ovoj razini.

Gramatička razina dijeli se na dvije podrazine: morfološku i sintaktičku. „Morfologija obuhvaća strukturu riječi, i to tako da se oblik riječi mijenja kako bi ukazao na određeni kontrast u gramatičkom sustavu“ (Baker 1992: 83, prev. B.H.). Razlike između hrvatskog i slovačkog jezika na ovoj razini su da hrvatski ima sedam padeža, dok slovački ima šest, odnosno u slovačkom je vokativ sačuvan u samo nekoliko oblika (*Bože, človeče, chlapče*). Također, većina jezika ima samo jedninu i množinu, dok primjerice slovenski jezik koristi i dvojину.

Sintaktička razina obuhvaća gramatičke strukture grupa riječi i rečenice (Baker 1992: 83, prev. B.H.). Tako da se razlike najčešće u promjeni vrsta riječi u ciljnom tekstu, promjena redosljeda riječi u rečenici, tvorba upitnih rečenica pa i promjena strukture rečenice.

Kao što se vidi na svakoj razini mogu se pronaći razlike između izvornog i ciljnog jezika. Na nekim razinama odnosi između riječi ili rečenica su kompleksniji, dok se na drugim razlike podrazumijevaju i lako ih je uočiti. U analitičkom poglavlju ovog rada bit će predstavljene sve razlike i objašnjenja naših odabira ekvivalenata u ciljnom tekstu.

5. Prijevod pripovijetke *Tu odpočivaju v pokoji*

Ovdje počivaju u miru

Autobus nije vozio dalje.

Adam Lejder izašao je u mjestu Nižný Fakľak. Do Marakéša je morao pješke. To ga je ljutilo: vlak je kasnio oko deset minuta, nije stigao na gradski autobus koji je vozio samo dva ili tri puta dnevno - Adam nije točno znao. Sljedeću liniju morao bi čekati tri i pol sata u obližnjem gradu, a to mu se nije dalo: radije se ukrcao u autobus koji ga je dovezao najbliže njegovu selu.

Nadao se da će stopirati na putu za Marakéš, ali - kao u inat - nije prošao nijedan automobil.

Nakon četrdeset minuta brzog hoda konačno ga je dočekala ploča MARAKÉŠ.

Bio je to ugodan topao proljetni dan, sa sjevera, s planina, puhao je slab vjetročić. Na leđima je osjetio kako ga obasjava sunce.

Uhvatila ga je želja za cigaretom. Zapalio je i ušao u selo.

Pogledao je svaku kuću. Ništa se nije promijenilo otkako je posljednji put bio ovdje. Zapravo se sve promijenilo. Cijelim putem kući imao je osjećaj da će nekoga sresti, ali nije sreo nikoga, osim nekoliko pasa i mačaka lotalica.

Gdje su svi nestali? Nekoliko teretnih vozila i traktora parkirano je ispred trgovine, ali nigdje nikoga. Tišina. Potpuna tišina.

Trgovina je bila otvorena: nigdje žive duše.

„Je li netko ovdje?“ upita Adam.

Nitko nije odgovorio.

Odmahnuo je glavom, s police uzeo bocu šljivovice i ostavio novac pored blagajne. Zatim se polako, upijajući čari lijepoga dana, uspinjao selom.

Je li moguće? Nigdje žive duše. Jesu li poumirali?

Doma sam, pomislio je kad je otvorio dvorišna vrata. Potrčao je stubama na verandu i tražio ključ. Na prozoru, gdje su ga roditelji ostavljali, nije bio. To je čudno. Gdje bi mogao biti? Pogledao je ispod otirača. Nije bio ni tamo. Protresao je radne čizme koje su tu bile. Iz njih je padala svakojaka prljavština i osušeno blato, ali ne i ključ.

Sjeo je na verandu, za stol gdje je njegov otac znao sjediti, pušiti i slušati radio. Otac je više volio radio nego televizor. Nije razumio televizor, a kad je gledao neki film, uvijek je ispitivao o čemu se radi u filmu. Tada je Adam bjesnio i rekao mu da radije ode leći. Onda bi

otišao leći i za pet minuta bi već hrkao. Otkad ga je Adam pamtio, uvijek je išao spavati s kokošima. Do ponoći se naspavao, a zatim je tumačio. I po četiri puta bi noću ustajao i izlazio u zahod pušiti. Ponekad je i zaspao u zahodu. Jednom je, kad je bio pijan i zaspao, razbio čelo. Na kamenom putu ispred nužnika bilo je krvi, a on, otac, ušao je u kuhinju sav krvav, čelo, nos i desni obraz izgrebani. Majka je bjesnila, a otac se smijao, rekao je da se ništa nije dogodilo, pitao zašto oko njega skaču i nije htio da mu očiste rane. Tada je sestra zalupila vratima i rekla da neće živjeti u toj ludnici.

Sljedećeg dana nije otišao na posao, prestao je piti i nije pio skoro mjesec dana.

Sramio se.

Dok je Adam sjedio na verandi i vjetar mu je raspuhivao kosu, prisjećao se mnoštva detalja koja je doživio na ovoj verandi. Na primjer onda, kada su stavljali novu žbuku na kuću pa je došao John Pavlíno iz Amerike. Bio je već tjedan dana u Marakéšu, a još nije posjetio oca. (Adam je znao da su u rodu, samo nije znao u kakvom, ali sigurno daljnjem iako su ga svi zvali striko.) John se rukovao s ocem i, budući da mu se nitko nije mogao posvetiti, Adam je sjedio s njim.

Sjedio je i nalijevao i samo zurio u borovičku koja je klizila Johnu Pavlíno niz grlo. Popio je cijelu litru borovičke, popužio četrdeset cigareta i to mu je bilo malo: kad je popio borovičku, uzeo je votku, Adam mu je nalijevao, a John Pavlíno je pio i pričao. Bio je čudesan pripovjedač - poput djeda. Otac nije bio, otac je malo pričao i to samo onda kada bi popio, a tada je bio kao pokvarena ploča: sto puta isto, iznova i iznova, a onda bi ga mama upozoravala: „Janko, dosta više!“, ali moj otac se nije dao uvjeriti i pričao je i pričao. Ali Pavlíno je bio sjajan pripovjedač i Adam ga je s oduševljenjem slušao. Pričao je o New Yorku gdje je radio u jednom hotelu - pomogao je četrdesetorici emigranata, kasnije mu se to vratilo desetostruko, vidio je i živog Indijanca, normalnog živog Indijanca s perjem na glavi, istinskog poglavicu indijanskog rezervata. I još mnogo stvari: izvukao je dolar iz džepa i dao ga Adamu: vidiš, ovo je dolar, a ovo je američki predsjednik. Prvi. A ovo je prava američka žvakaća. A onda je govorio o tome kako je teško postati istinski Amerikanac, a kad to čovjek postane, neobično je sretan i ponosan što je Amerikanac, „Oh, da, dječaće, tako je to. Samo je tvoj ćaća, stari dobar Lejder, nesposoban. Nigdje nije bio, ništa nije vidio a kad sam ga prije dvadeset i pet godina pozvao u Ameriku, rekao je da je njemu dobro i ovdje. On samo želi biti gazda i molim lijepo - ima frišku figu. Oh, da, dječaće, treba putovati. Tvoj djed je proputovao svijet, poznavao je Argentinu bolje neg' Slovačku, ja sam proputovao svijet, a tvoj otac? Cijeli život muči se u Marakéšu, ima frišku figu, a komunisti su mu i to oduzeli.“

Pavlinku votka nije prijala kao borovička i kad je strusio pola litre, podigao se i otišao kući. Adam mu se divio, koliko je pića mogao podnijeti: otac više ne bi mogao sjediti, a kamoli hodati, ali baba Peťova, koja je bila kod njih u posjeti i sve kontrolirala, rekla je kako je normalno da podnosi kad cijeli život ništa nije radio, samo špekulirao. Radnom čovjeku je dosta pola litre i već je pijan.

Adam je pomislio kako je baba Peťova ovaj put u pravu. John Pavlínko nikada nije radio, a ipak mu je bilo dobro. Došao je u Marakéš samo da umre. Tako je i bilo, umro je dva tjedna nakon posjeta. Adamu je bilo žao zbog njega, pogotovo zbog njegovog pripovijedanja. Uvijek se divio ljudima koji su bili negdje i tamo uspjeli. Čak je i otac jednom želio napustiti Marakéš: pozvao je mamu u Češku, ali se ona zainatila i rekla ne. Tako su ostali ovdje. A kad se mama htjela odseliti u grad, moj se otac na pola dana iskrao u vrt. Sjedio je tamo, nalijevao se domaćom rakijom i plakao. Na kraju se nisu odselili.

Gdje može biti taj ključ? Tko zna jesu li ga otac ili mama uzeli sa sobom na posao. Oboje su već bili u mirovini, ali još su uvijek radili. Mama u zadruzi (gdje drugdje u Marakéšu?), otac na regulaciji protoka.

Htio je otići u vrt, ali mu je palo na pamet da su vrata otvorena: bila su. Baš sam budala, pomislio je. Odmah sam to trebao pokušati. Bilo je to čudno: zašto su ostavili otvorena vrata? Shvatio je da je gladan: danas još nije jeo. Ujutro je stigao vlakom, popio je jedno pivo na stanici: bilo je hladno i odvratno, a u birtiji je bilo puno Cigana. Zatim je otišao na autobus.

Na stolu je stajao kruh. Mirisan, svjež. Pored njega maslac i luk. Otvorio je hladnjak: u njemu je bilo mlijeko. Odrezao je komad kruha, namazao debeli sloj maslaca i narezao luk. Jeo je i zalijevao mlijekom. Kruh je bio svjež, još topao. Bio je izvrsna okusa.

Zatim je skuhaio kavu: imao je jaku želju za njom: u svoju šalicu stavio je dvije velike žličice svježeg mljevene kave, polio je kipućom vodom i umočio šalicu u studenu vodu. Nakon dvije minute voda u posudi se zagrijala i kava se mogla piti. Uvijek je to radio s Petrom u internatu kad su se ujutro žurili u školu. Uzeo je šalicu i izašao u dvorište. Sjeo je ispod šljive, iako to zapravo nije bila šljiva, nego bjelošljiva i od nje se radila odlična rakija, a kad se čovjek napio od nje, glava ga nije boljela kao od drugih alkohola, ali je u posljednje vrijeme prestala davati plodove. Dvije najniže grane bile su osušene. Adamu to nije odgovaralo, otišao je u šupu, gdje je otac držao alat, uzeo pilu - očevu najdražu, onu sa smeđim drškom i otpilio je te grane. Zatim ih je odnio u stražnje dvorište, uzeo sjekiru, nasjekao ih i naslagao među ostale trijeske.

Kad je opet sjeo na klupicu pod šljivom, kava je već bila ledena. Otpio je. Obožavao je kavu, najviše je volio taj nevjerojatno očaravajući miris. Kad bi ga osjetio u trgovini, ne bi mogao

odoljeti i kupio bi paket svježe mljevene pržene kave. Sad kad je pijuckao kavu, koja ga je oraspoložila, zatvorio je oči i uživao u nadražujućem okusu, želio je misliti na nešto vrlo lijepo. U suštini, bio je hedonist, i takve ljude su u Marakéšu nazivali *bažej*, a ako je bila žena, zvali su je *borka*. To je bilo smiješno jer se Michal Bažej doista tako zvao, i nije bio hedonist - bio je to jedan lud momak, snagator koji je za bocu borovičke na brdo odvuкао kola napunjena sijenom, a kad je jednom osvojio pokrajinsko prvenstvo u hrvanju (i to kao omladinac), jedan sportski novinar ga je upitao: „Druže Bažej, što mislite, tko je najjači momak u Čehoslovačkoj?“ Mišo Bažej je rekao: „Ja i moj otac“! I to je bio kraj razgovora. Ali Bažej nije bio hedonist: opijao se samo borovičkom i jeo je samo slaninu s lukom i kiselim krumpirom, grah, a ponekad i piroge, ništa drugo, i zbog njegove ljubavi prema slanini morali su uzgajati pet svinja godišnje, a i to mu je bilo malo.

Dok sada ovo pišem, dobio sam želju za kavom, pa sam napravio nesicu. Dobra je, gorka i pisanje mi ide kao da sjedim ispod te šljive u hladu, pijuckam kavu s Adamom i slušam kako rijeka šumi, a na drveću pjevaju ptice.

Adam je zapalio. Jakim udasima povukao je u sebe gusti dim i bio je zadovoljan. Našao je ono što je tražio: Marakéš, beskonačni prostor, pun mira.

„Prostor pun mira“, rekao je Adam naglas. Naglo se trznuo. U toj tišini riječi su mu zvonile u ušima kao jeka.

Zapalio si je još jednu, zatvorio oči i trudio se ne misliti ni na što. Na trenutke se sjetio Petre, tko zna je li se već vratila od Beate...

Udarila su vrata. Dvorištem je hodao muškarac. Visok, sa štapom u ruci. Odjeven u baršunaste hlače (baršun - samt) i zelenu kariranu flanel košulju. Na glavi je imao slamnati šešir.

„Djede, što vi ovdje radite?“ upitao je iznenađeno. Ustao je s klupe i pružio djedu ruku.

Pružio sam ruku djedu, htio sam je što jače stisnuti kako bi znao koliko sam sretan što ga opet vidim, ali djedova ruka bila je slaba i lagana, tako nježna i krhka, tako neobično hladna, da je nisam stisnuo: odjednom sam se uplašio da ću mu slomiti tu malu mršavu ruku.

„A što ti radiš ovdje?“ upitao je djed. „Odavno nisi bio kod kuće.“

„Došao sam u posjet.“

„A nisi gladan? U kuhinji na stolu je kruh i maslac, pa uzmi. Mama je ujutro prala rublje pa me pitala ne bih li ja otišao u kupovinu u dućan. Što ne bih išao? Ionako nemam što po cijele dane raditi. A da budem cijeli dan s babom u jednoj sobi me ne zanima. „Znaš“, nagnuo se prema Adamu, „baba je već glupa i stara. Stalno nešto traži. Danas je od jutra tražila krunicu, a onda je rekla da ju je ukrala Uleña Cárčina, a krunica joj je visjela na vratu.“

„Nisam vas dugo vidio. Posljednji put, mislim, kad sam imao četrnaest godina.“

„Narastao si od tada. Postao si muškarac. Počeo si i pušiti... Uistinu, odavno te nisam vidio.“

Adam je izvukao kutiju Sparte i ponudio djeda. Pogledao je vidi li ga netko, onda je uzeo jednu cigaretu, a zatim još jednu. Drugu je spremio u džep košulje.

„Zapalit ću je navečer kad baba ode spavati. Znaš, liječnici mi zabranjuju pušiti - imam astmu, ali danas mogu. Ipak je praznik. Sreo sam unuka.“

Zapalio je i odmah zakašljao.

„Nemoj se čuditi, nisam više što sam nekad bio. Starim. U zadnje vrijeme, vrlo brzo.“

„Znači, niste umrli?“

„Ma kakvi! Što ne vidiš da sam živ? Istina, malo mojih prijatelja je ostalo u Marakéšu. Ja, Štofa Pavlíno, Mico Figulšín, Ondo Kul'baga, Endži Kavecký, John Pavlíno, koji je došao iz New Yorka, stari Hargál' ali on se više ne druži s nama – samo broji zlatnike, koje ima iz vremena Franje Josipa. Glup je k'o noć. Misli da će se vratiti monarhija. Pa, i gluhi Fit'o, onaj koji hoda tako brzo, ali ništa ne čuje. Svi drugi ostali su u Argentini ili Americi. Tu i tamo sretnem neke mlade ljude, ali njih ne poznajem. I još onaj ludi inženjer koji je došao iz Habure, a zatim ga je ubila struja. Ali nema mira s tom strujom. Provodi cijele dane u rijeci, čak i sada sam ga sreo, rekao je da montira hidroelektranu. Zanimljivo je, koliko je čudaka na svijetu, zar ne? Ali nisam došao zbog toga. Sjetio sam se da je u vrtu već dobrih 60 godina zakopana šljivovica. Tražio sam tvog oca, ali on je vjerojatno na poslu. Dobro da si ti ovdje. Dođi, sinko, iskopat ćemo tu šljivovicu. Tako sam je se zaželio...“

Adam je uzeo pijuk i lopatu. Prošli su kroz stražnje dvorište u vrt. Djed je izbrojao dvadeset koraka od kraja vrta i deset od ograde.

„Ovdje je. Tu možeš kopati.“

Adam je počeo kopati. U početku je bilo lako, ali što je dublje kopao, to je više nailazio na kamenje.

„Jeste li sigurni da ste je ovdje zakopali?“ upitao je.

„Sigurno“, rekao je djed. „Dugo se nisam mogao sjetiti gdje je to točno bilo, ali sada znam. Bilo je upravo ovdje!“

Adam je kopao više od sat vremena. Djed je sjeo ispod stabla jabuke, šešir povukao na čelo (Adamu je na tren izgledao kao kauboj) i mršavim rukama igrao se cigaretom koju mu je Adam dao. Bilo je očito da ima strašnu želju zapaliti.

„Čuo sam da se želiš ženiti“, rekao je djed.

„Možda.“

„Momče, dobro te savjetujem: ne ženi se. Radije odi u svijet. Jer kad dođe žena, dođu djeca, više nećeš nikamo stići. Ja bih najradije ostao u toj Argentini. A jesam li mogao? Nisam. Kod kuće me čekala žena s dvoje djece. Da sam otišao u Argentinu slobodan, vjeruj, ne bih se vratio. Mnogi su ostali, samo sam se ja, glupi Mišo Lejder, vratio u bijedu. Joj, joj, a kak' mi je tamo dobro bilo. I kakve lijepe prsate Argentinke su me salijetale... Samo nemoj reći babi! Ipak sam ja bio kao od brda odvaljen. Rintao sam kao konj, za troje sam radio. Čak sam i pronašao jednu: Dolores se zvala i imala je vatreni pogled, ali što s time kad je doma žena s dvoje djece koja su trebala jesti.“ Djed je pljunuo. „Pa, ništa?“

„Ništa.“

„Onda dalje kopaj. Mora biti tamo. Vidjet ćeš kako je dobra, slasna. Jednom sam o njoj rekao ocu, davno je to bilo, uistinu, davno - no vidiš, zaboravio je. Tvoj otac je uvijek bio zaboravljiv. A sada kad mu daš da proba, radovat će se.“

Djed je promijenio temu:

„Što, još uvijek vas uče o marksizmu?“

„Sada više ne“, odgovorio je Adam. „Već je demokracija.“

„To je dobro“, rekao je djed. „Komunisti - to je hrpa lopova. Hvalili su se da su nakon rata – četrdeset i osme - napravili revoluciju. Kakvu revoluciju? Došli su, izvukli puške i pištolje i rekli: „Daj ključeve narodnog odbora.“ Bila su petorica, a ja sam. Nisam htio biti heroj. Uvijek sam tvrdio, i reći ću ovo: kapitalizam, komunizam, socijalizam⁵, svugdje je na kraju MUS. MUS, to znači da moraš, moraš učiniti sve onako kako ti narede. Ali demokracija - tamo nema nikakvog mus. Ne moraš, samo kad hoćeš. Uvijek sam bio demokrat. I bit ću. Čak je i tvoj otac bio, jer je pošten čovjek. Ali vidiš: oni koji su bili gardisti⁶ učlanili su se u Partiju i sada imaju boračku. Takav je svijet. Uvijek je bilo najbolje onima koji su najviše krali od drugih. No, još uvijek ništa?“

„Ništa.“

„Onda daj šibice. Imaš dobre cigarete. Ako uzmem još jednu, bit će mi bolje na duši. Prestao sam i kašljati od tih tvojih cigareta.“

Djed je u pravu. Tamo je bilo zakopano deset boca šljivovice. Sanduk je već bio truo pa je izvadio boce jednu po jednu. Godište, koje je naliveperom bilo napisano na svakoj od njih, više se nije moglo pročitati. Ali šljivovica je bila krasna, a kad je gledao kroz bocu u sunce, bilo je poput sna: igrala se žutom bojom i prelijevala se u boci poput ulja.

„Hajde, ne proučavaj toliko“, požurivao je djed. „To nije nikakvo čudo, samo šljivovica.“

⁵ izvorno: kapitalizmus, komunizmus, socializmus,

⁶ članovi Hlinkine garde

Djed je iz džepa izvukao dvije plastične vrećice i pružio mu ih.

„Možeš li to učiniti? Budi oprezan da ne razbiješ to blago.“

Tek sada je primijetio da je poslijepodne već dosta prošlo, a kad su sjeli na klupu pod šljivom, sunce je već doticalo grane drveća uz rijeku. Djed je bio nestrpljiv: požurivao ga je da što brže donese čaše.

Rakija je kliznula niz grlo - nije ni znao kako. Popili su po dvije čašice, a onda je djed rekao Adamu da stavi ovu i još jednu bocu u podrum: baba ne mora znati gdje ima skriven lijek. Stalno će dolaziti ovdje i popiti ljekovitu čašicu.

„Vidiš i astma mi je odmah prošla. Od ostalih šljivovica dvije boce ćeš dati ocu. Ostale sačuvaj - možda za svadbu, a možda i za neke Indijance ako odlučiš otići u Ameriku“, rekao je djed.

Zatim ga je upitao želi li vidjeti baku, a Adam je rekao da želi. Djed je zaključao vrata i stavio ključ na prozor, gdje su ga Adamovi roditelji ostavljali.

Pored rijeke pronašli su uplakano dijete.

„Zanemari ga“, rekao je djed. „Ilona Gonduláková ga je ostavila ovdje, ona koja je zatrudnjela, ali to je bilo davno. Mogao sam imati šezdesetak godina kad se to dogodilo. To dijete je umrlo ovdje i sada plače. Ali kako mu mogu ja pomoći, ja, starac?“

„A koliko zapravo imate godina?“ upita Adam.

„A znaš li, sinko, da ni ne znam?“

Usput su sreli inženjera iz Habure: djed ga je pozdravio, ali inženjer je bio toliko zaokupljen izgradnjom hidroelektrane da ih nije ni primijetio.

„Eto vidiš, što sam ti rekao? To je ludak. Kao da mu nije bilo dovoljno da ga je već jednom ubila ta struja.“

„Kako ga je ubila?“ upita Adam.

„Ljudi su mu stalno pravili spačke. Uvijek bi mu netko to pokvario. Govorili su da se spetljao s vragom kad ima toliko svjetla kod kuće. Kako je glupi seljački narod mogao znati što je to struja? I jednom dok je to popravljao, stao je u vodu i bio je gotov. Struja je opasna stvar, ali sada mu vjerojatno ništa ne može kad se svakodnevno igra s njom.“

Ušli su u malu kuću u kojoj su živjeli djed i baka. Dom kao iz bajke - koliko godina tu nije bio? Baka ga u prvom trenu nije prepoznala: nije me prepoznala. Gledala me je kao nekog stranca: nije se mogla sjetiti.

„A čiji si ti, sinko?“

„Zar me ne poznajete? Ja sam Adam, vaš unuk.“

„Adam. Hm, hm“, odmahnula je glavom.

„Haňa, moraš poznavati ovog dječaka. Pa to je Jankov sin.“

„Jankov, jel?“ rekla je i gegala se po sobi. „Miľo, nestao mi je molitvenik. Ali znam tko ga je ukrao: Krivjanka Negrejdová je danas bila ovdje, ona mi ga je ukrala.“

„Pa, vidiš, sinko“, rekao je djed, „kako je ta naša baba glupa. Krivjanka nije bila ovdje otkad je umrla. Ali znam gdje je ta knjižica. Baba ju je sakrila u krevet.“

Stvarno je bila tamo. Moja ju je baka otvorila, kleknula i počela se moliti. Kratko se molila i nije ni pogledala u knjižicu: znala je te molitve napamet. Tada je počela hodati po sobi, tražeći skrovište gdje će ostaviti molitvenik. Na kraju ga je sakrila u krevet.

Adam je sjedio na stolici kao na čavlima. Nije znao što treba učiniti: ustati i otići, ili raspravljati s djedom koji je kašljao i prskao si kisik u grlo.

„Znači, ti si Adam, Jankov sin, jel?“ upitala je baka.

„Da“, odgovorio je Adam.

„Narastao si. Već dugo nisi bio kod nas.“

„Nisam“, potvrdio je Adam. „Dobrih devet godina.“

„Ti si onaj koji voli kisele krastavce, jel?“

„Da, volim kisele krastavce.“

„Pričekaj ovdje“, rekla je baba i otišla do smočnice. Kad se vratila, u ruci je imala mali kiseli krastavac. Pružila ga je Adamu. „Evo, jedi. Znam da ih voliš.“

Adam je uzeo krastavac, bio je tako mali da nije znao kako ga je pojeo: čudno: bio je bez okusa. Bio je takav - nikakav: ni kiseo ni slan, nikakav. Kao da ništa nije pojeo.

„Znam da voliš i slatko“, reče baka. „Čekaj, imam nešto za tebe.“ Polako se približila komodi, otvorila jednu ladicu i izvadila čokoladu.

„Evo, jedi. Znam da voliš takve čokolade.“

„Pojest ću je kasnije“, rekao je Adam i pogledao datum proizvodnje: ožujak 1979. Bio je prestravljen: tada je baka umrla!

Sve je to bilo čudno: djed mu je pred očima počeo iščezavati. Rekao si je da mora otići, ali nije mogao ustati iz stolice.

„Onda idem sada“, promućao je napokon.

„U redu, momče“, rekao je djed i ustao. „Idem te otpratiti.“

Kad su bili u dvorištu, djed je rekao:

„Gledaj, kako je ta moja baba glupa, nije te ni prepoznala. Vidiš kakvu muku imam s njom? I to svaki dan. Uvijek sve zagubi, ne može joj se ništa objasniti i još stalno misli da joj je netko nešto ukrao. Ali usrećilo nas je, momče, što si nas došao vidjeti. I baba se razveselila i tu

čokoladu je za tebe čuvala puno godina. Ali sljedeći put kad dođeš u Marakéš, ne zaboravi nas posjetiti. Baba će biti sretna. I ja. Popit ćemo, porazgovarati...“

„Hvala za šljivovicu, djede. Razveselili ste me.“

„Nije to ništa“, rekao je djed. „Da je ti nisi pronašao, našao bi je tvoj sin.“

„Sad još idem pogledat Marakéš“, rekao je Adam. „Prije nego se skroz smrači.“

Pružio je djedu ruku: pružio je djedu ruku. Želio ju je srdačno stisnuti, ali nije mogao. Bila je krhka i hladna - stresao se. Odjednom se preplašio da će je slomiti.

„Ti, momče“, rekao je djed. „Hoćeš li mi dati još jednu cigaretu? Popušit ću je kad baba ode spavat.“

Adam je izvukao kutiju Sparte, uzeo je jednu iz nje, oklijevao je trenutak, ali je potom dao djedu sve; sebi je ostavio samo jednu.

„Uživajte u njima, ali neka vas baka ne vidi“, rekao je i potrčao niz selo.

Zatim je usporio i, dok je hodao prema crkvi, sreo je mnogo ljudi koje nikad nije vidio. Pristojno je svakog od njih pozdravio, ali nitko nije obraćao pozornost na njega.

Ponovno je potrčao.

Srce mu je lupalo: bojao se, ali je rekao da će to nadvladati i krenuo je prema groblju.

Gdje je istina? upitao se. Je li to stvarnost ili samo sanjam?

Sav znojan, dotrčao je do groblja. Stalno je gledao oko sebe, ali ta bezizražajna lica nisu ga primjećivala. Sada ga je samo jedno zanimalo: želio je pronaći grob djeda i bake. Otprilike se sjećao gdje su pokopani, ali odavno nije bio ovdje. Nekoliko je puta zalutao: s grobova su mu se kreveljila svakojaka imena koja mu nisu ništa govorila. Kad si je rekao da ide, da njegov djed jednostavno nije umro, a ni baka nije umrla ...

TU POČIVAJU U MIRU

MICHAL LEJDER

I

ANNA LEJDEROVÁ

6. Analiza prijevoda

6.1. Fonološka razina prijevodne analize

Fonologija je disciplina koja se bavi „fonemima kao najmanjim jedinicama koje imaju razlikovnu ulogu“ (Silić, Pranjković 2005: 17). Svaki jezik ima vlastiti sustav fonema i vlastiti raspored razlikovnih obilježja kojima se fonemi identificiraju. Tako su određena obilježja u jednom jeziku značajna, dok u drugom ta ista obilježja mogu biti nepotrebna. Na ovoj razini prijevoda uspoređuju se fonemi koji su preneseni iz izvornog jezika na ciljni sa semantičkim značenjem, ali su morali biti fonološki prilagođeni kako bi odgovarali jeziku na koji prevodimo.

Slovački i hrvatski jezik, kao i većina jezika, razlikuju se po sastavu fonema. Ako pogledamo abecedu obaju jezika vidjet ćemo kako hrvatska abeceda ima 30 glasova, dok slovačka ima 46. Tako na primjer hrvatski jezik ne sadrži slova s dužinama (*á, é, í, ó, ú*), nema oznaku mekoće (*d', t', ň, l'*), ne broji dvoslove *dz, ch*, i diftonge *ô, ä* i nema strana slova *q, x, w, y*. S druge strane slovački jezik nema glasove *č, đ, lj* i *nj*, iako j u dvoslovima na određeni način označava mekoću.

Usporedivši slovački i hrvatski jezik nalazimo veliki broj fonološki modificiranih riječi. Tako smo i u prijevodu ove pripovijetke naišli na njih. Najviše primjera je u modificiranju brojeva: *desať - deset, päť - pet, prvý - prvi, deväť - devet*. Osim brojeva nalazimo i druge riječi poput: *kluč - ključ, rádio - radio, kamennom - kamenom, môj - moj, káva - kava, americký - američki, kyslík - kisik*. Ove riječi su semantički potpuno identične, ali su fonološki morale biti modificirane kako bi odgovarale pravilima hrvatskog jezika, odnosno ciljnog jezika.

Što se tiče prijevoda vlastitih imena prema *Hrvatskom pravopisu* (2007) pravilo je da se „imena iz jezika koja se služe latinicom pišu u izvornom obliku.“ Iako su u našem tekstu postojala imena koja su se mogla modificirati kako bi bila u skladu s hrvatskim pravopisom i za koja postoje hrvatski ekvivalenti, kao što su naprimjer: *Michal - Mihovil, Anna - Ana*, nismo ta imena modificirali jer bismo zbog dosljednosti morali modificirati i druga imena kao: *Uleňa Crčina, Fiťo, John Pavlíňko, Ilona Gondul'aková...* Prilagodбом ovih imena smatramo kako bi izgubili identitet djeda koji govori o ovim likovima. Također bismo izgubili i identitete likova. Na primjer, John Pavlíňko je lik koji odlazi u Ameriku i tamo živi te njegovo ime John asocira na taj dio njegova identiteta. Smatramo kako smo ostavljanjem originalnih imena zadržali i autorovu poetičnost. Mogli smo fonološki modificirati imena zbog lakšeg čitanja, ali smatramo kako bi prilikom čitanja zvučala neobično. Zbog očuvanja

identiteta lika, autorova stila i nespretnosti do koje bi došlo u prijevodu odlučili smo se za ostavljanje izvornih imena.

Osim stranih antroponima nalazimo i primjer stranog toponima. Ime mjesta u koje dolazi glavni lik - Marakéš - moglo bi se prilagoditi hrvatskom jeziku, ali zbog toga što je to izmišljeno mjesto i ne odnosi se na Marakeš u Africi smatrali smo kako je najbolja opcija ostaviti dužinu kako bi se izmišljeno mjesto razlikovalo od stvarnog geografskog pojma.

6.2. Grafološko-ortografska razina prijevodne analize

Na grafološko-ortografskoj razini uspoređujemo razlike u pisanju grafema te razlike u pravopisnim normama hrvatskog i slovačkog jezika.

Najviše smo se fokusirali na pravopis izvornog i ciljnog jezika, s obzirom na to da je prijevod bio napisan na računalu te je mogućnost za pogrešno napisanim grafemom bila minimalna.

U našoj analizi koncentrirali smo se na razlike u upotrebi interpunkcijskih znakova, točnije znaka zareza.

Interpunkcijski znak zarez činio nam se najzanimljiviji jer smo i tijekom školovanja primijetili kako postoji mnogo pravila i nedoumica kod pisanja zareza, a i primijetili smo razlike u korištenju zareza u hrvatskom i slovačkom jeziku. Iako oba jezika pripadaju slavenskim jezicima koriste različita načela na kojima se zasniva interpunkcijska norma nekog jezika. U slovačkom jeziku on se piše ispred umetnutih zavisnih rečenica, ali i ispred zavisnih rečenica koje dolaze iza glavnih (*Pravidlá slovenského pravopisu* 2000). S druge strane u hrvatskom jeziku zarez može doći ispred umetnutih zavisnih rečenica, ali i ne mora (*Hrvatski pravopis* 2007). Zarez ovisi o kontekstu te se njime može suziti ili proširiti značenje. Osim toga u hrvatskom jeziku ispred zavisne rečenice koja slijedi iza glavne ne piše se zarez. Razlog tomu je što slovački jezik slijedi gramatička načela interpunkcije, a hrvatski logičko-semantička. „Strukturno se ili gramatičko načelo zasniva na poštivanju gramatičke, rečenične strukture, pa se i pisanje interpunkcijskih (u pravome smislu rečeničnih) znakova propisuje s obzirom na (unutar)rečenične granice“ (Badurina 2010: 273), dok „interpunkcijska pravila koja su zasnovana na logičko-semantičkom načelu u obzir uzimaju smisao (ali i logiku) iskaza (kao kontekstualno uključene rečenice)“ (Badurina 2010: 273). Zbog tih pravila i različitih načela morali smo paziti kada ćemo u hrvatskom jeziku upotrijebiti zarez kako ne bismo dobili potpuno drugačije značenje ili rečenicu koja nije prilagođena hrvatskom pravopisu. Ispod smo naveli nekoliko primjera rečenica u kojima u prijevodu nismo stavljali zarez jer nije bio potreban.

...nasadol radšej na autobus, **ktorý** ho doviezol najbližšie k jeho dedine. [5]

... radije se ukrcao u autobus koji ga je dovezao najbliže njegovu selu.

Dúfal, **že** cestou do Marakéša niečo stopne... [5]

Nadao se da će stopirati na putu do Marakéša...

Napríklad vtedy, **keď** dávali na dom novú omietku a prišiel John Pavlíno z Ameriky. [7]

Na primjer, onda kad su stavljali novu žbuku na kuću pa je došao John Pavlíno iz Amerike.

A potom rozprával, **aké** ťažké je stať sa naozajstným Američanom... [7]

A onda je govorio o tome kako je teško postati istinski Amerikanac...

... chcel som ju čo najsilnejšie stisnúť, **aby** vedel, **akú** mám radosť, **že** ho znova vidím... [10]

... htio sam je što jače stisnuti kako bi znao koliko sam sretan što ga opet vidim...

6.3. Leksička razina prijevodne analize

Leksičku analizu provodimo kako bismo pokazali kakve smo leksičke prilagodbe i promjene trebali primijeniti tijekom prevođenja pripovijetke. S jedne strane prijevodne ekvivalente nije bilo teško pronaći zbog sličnosti hrvatskog i slovačkog jezika, s druge strane ta sličnost može dovesti do lažnog sparivanja riječi. Također, translatoška analiza dvaju bliskih jezika zanimljiva je i zbog činjenice da pronalaskom lažnih prijatelja kod dvaju slavenskih jezika ukazuje na to kako su se ti jezici drugačije razvijali i podliježali različitim utjecajima drugih jezika, naroda i kultura.

U ovom poglavlju navodimo primjere rečenica s leksičkim pomacima, izvornim oblikom leksema te obrazloženje odabira. Analizu smo podijelili na prijevode leksema, lažnih prijatelja, frazema i kulturema.

6.3.1. Prevođenje leksema

Na chrbte cítil, ako **sa** do neho **opiera** slnko. [5]

*Na leđima je osjećao kako **ga obasjava** sunce.*

Autor koristi glagol *opierat' sa*, koji inače znači „naslanjati se“, kao metaforu. Htio je dočarati lijep i topao dan i želio prikazati kako glavnog lika sunce grije, a ujedno i osvjetljuje. Kada bismo preveli rečenicu doslovno *osjećao je kako se na njega naslanja sunce* izgubio bi se osjećaj koji je htio autor prikazati i zvučalo bi neprirodno. Odlučili smo se za glagol *obasjavati* jer smatramo kako najbolje opisuje kontekst koji se htio postići glagolom *opierat' sa*, iako na hrvatskom, u ovom slučaju, gubimo efekt za kojim autor poseže u originalu.

Tak som doma, pomyslél si, keď otváral **bránku**. [6]

*Doma sam, pomislio je kad je otvorio **dvorišna vrata**.*

Ekvivalent slovačkoj riječi *bránka* bila bi hrvatska riječ *kapija*. Obje riječi su definirane kao “velika ulazna vrata (u kuću, dvorište...)”. Ipak hrvatska riječ je regionalizam koja potječe iz turske riječi *kapi* (Hrvatski jezični portal) i nema neutralan konotaciju kao što je to kod slovačke riječi *bránka*. Zbog toga smo se odlučili postupak opisnog prijevoda. Preveli smo sintagmom *dvorišna vrata* koja je zapravo objašnjenje slovačke riječi, ima neutralnu konotaciju, ali se i često koristi pa nije neobičan prijevod.

Do polnoci sa vyspal a potom **buntošil**. [6]

*Do ponoći se naspavao, a zatim je **tumarao**.*

Po rječniku SSSJ (2004) glagol *buntošit'* znači "bukom nekoga probuditi." Ipak, definicija se ne slaže u potpunosti s kontekstom. Otac nikoga ne budi niti uznemirava nego samo ustaje iz kreveta i šeće dok svi drugi spavaju. Zbog toga, a i zbog toga što *buntošit'* ima ekspresivno značenje, u hrvatskom smo razmišljali o glagolima *bluditi*, *lutati*, *bauljati*, *tumarati*, *skitati*. Iako su svi ovi glagoli više-manje sinonimi, odlučili smo se za *tumarati* zato što zbog konteksta smatramo kako je autor htio reći da otac bez cilja i namjere šeće po kući i oko nje.

To len tvoj **foter**, starý dobrý Lejder, je taký nemožný. [7-8]

*Samo je tvoj **ćaća**, stari, dobri Lejder, nesposoban.*

S obzirom na to da imenica *foter* nije književna riječ nego kolokvijalizam, prva riječ koje smo se sjetili bila je imenica *stari* jer su te dvije riječi ekvivalenti, a i kolokvijalizmi. Zbog toga što odmah nakon te riječi imamo pridjev *stari*, prijevod bi izgledao smiješno i nespretno. Zatim smo razmišljali o imenici *ćaća*. Prema *Hrvatskom jezičnom portalu* to je razgovorno otac, ali je i regionalno obojeno te se i u dalmatinskom narječju koristi kao naziv za oca. Osim toga u Hrvatskoj se *ćaća* povezuje s bivšim premijerom Ivom Sanaderu. Zbog njega je otvorena grupa na Facebooku *Ćaća se vraća* koja ironijom ismijava djela koja je učinio Sanader. Zadnja opcija bila bi imenica *tata*, ali s obzirom na to da je to hipokoristik činilo nam se kao blaži ekvivalent originalnog termina. U nedostatku bolje opcija odlučili smo se za *ćaća*, ali smatramo kako određene konotacije ne mijenjaju kontekst te da odgovaraju originalnom tekstu.

Vodka tak Pavlínkovi nechutila ako borovička a tak, keď **stiahol** pol litra, zodvihol sa a šiel domov. [8]

*Pavlinku vodka nije prijala kao borovička i kad je **strusio** pola litre, ustao je i otišao doma.*

Glagol *stiahnuť* znači „svući, zavrnuti, pritegnuti, spustiti, povući“. U pripovijetci se pojavio dvaput, u dva različita konteksta. U primjeru *Dedo si zatiaľ sadol pod jabloň, klobúk **stiahol** hlboko do čela...*(12), nismo dugo razmišljali i preveli smo *Djed je sjeo ispod stabla jabuke, šešir je **spustio** na čelo...* Ipak, u gore navedenom primjeru nije odgovarao nijedan

ekvivalent, a ni kad smo pogledali u mrežni rječnik Jezikoslovnog instituta Ljudevit Štúr (Slovníkový portál Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV), nismo našli definiciju koja bi odgovarala. Zbog toga smo odlučili pogledati sinonime koji bi odgovarali glagolu *popiti*, a koji su ekspresivni. Našli smo *strusiti*, *iskapiti*, *lokati*, *cugati*, te smo se na kraju odlučili za glagol *strusiti* koji znači “ispiti jednim gutljajem” jer smo smatrali kako je to najbolji ekvivalent glagolu *stiahnuť* s obzirom na kontekst.

V podstate bol pôžitkar a takým ľuďom v Marakéši hovorili **bažej**, a ak to bola žena, volali ju **borka**. [9]

U suštini bio je hedonist i takve su ljude u Marakéšu zvali bažej, a ako je to bila žena zvali su je borka.

Prilikom prvog čitanja nije bilo jasno što se želi reći riječima *bažej* i *borka*. Pomislili smo da su to zastarjele slovačke riječi ili čak regionalizmi, ipak daljnjim istraživanjem ustanovili smo kako se radi o autorskim neologizmima koji su stvoreni kako bi pristajali izmišljenu mjestu Marakéš. S obzirom na to da su to izmišljeni pojmovi fiktivnog područja odlučili smo se za postupak posuđivanja. Prema Pavlović (2015: 73) posuđivanje znači preuzimanje elemenata iz izvornog jezika bez njegova prevođenja. Za takav postupak smo se odlučili jer je bilo jednostavno fonološki uklopiti riječi te ih nismo trebali prilagođavati jezičnoj normi, ali kako bismo ih ipak istaknuli u prijevodu stavili smo ih u kurziv. Njihovo značenje nismo morali dodatno pojašnjavati u fusnoti jer je njihova definicija već bila sadržana u rečenici.

„Zapálím si ju až večer, keď **baba** pôjde spať.“ [11]

„Zapaliti ću je navečer kad **baba** ode spavati.“

Razmišljali smo hoćemo li imenicu *baba* prevesti s riječju *baka*, ali zbog toga što je to hipokoristik od *baba* smatrali smo kako ne odgovara djedovu govoru i kontekstu. Riječ *baba* i u hrvatskom i u slovačkom ima slično značenje. Prema rječniku KSSJ (2004) jedno od značenja za riječ *baba* je „stara žena“, ali u govoru mladih ima značenje „cura“ (Grčević 2020: 32). U hrvatskom se ne koristi s tom potonjom konotacijom nego je to termin koji se najčešće koristi u dalmatinskim predjelima te ima isto značenje kao i prva definicija, točnije opisuje „majčinu majku ili očevu majku“ (Hrvatski jezični portal). S obzirom na to da se značenja djelomično poklapaju, te bez obzira na to što je regionalizam, odlučili smo se za ovakav prijevod jer smatramo kako nije došlo do neprirodnosti prijevoda.

“**Ojojój**, a **jak** mi tam dobre bolo.” [13]

“**Joj, joj**, a **kak**’ mi je tamo dobro bilo.”

S obzirom na to da slovački uzvik *oj* može označavati više značenja, po kontekstu smo zaključili da u ovom slučaju označuje radost i oduševljenje. Nismo dugo razmišljali i taj uzvik smo preveli hrvatskim uzvikom *joj* koji može izražavati jak osjećaj. Kako bismo naglasili taj osjećaj kao što je to u izvornom tekstu odlučili smo se dva puta iskoristiti taj uzvik. Također riječ *jak* htjeli smo prenijeti u hrvatski jezik tako da i u njemu ima istu konotaciju. Stoga smo se odlučili za skraćivanje upitne zamjenice *kako* (*kak*’). Taj oblik se koristi u razgovornom jeziku te je specifičan za kajkavsko narječje. Također taj oblik je i vrlo sličan slovačkoj riječi, kako semantički, tako i formom pa nismo puno dvojili oko izbora ekvivalenta.

Ja som vždy tvrdil a aj budem tvrdit’: **Kapitalizmus, komunizmus, socializmus**, tam je všade na konci ten MUS. MUS, to znamená, že musíš, musíš robiť všetko tak, ako ti prikážu. Ale demokracia - tam nijaký ten mus nie je. [13]

*Uvijek sam tvrdio i tvrdit ću: **kapitalizam, komunizam, socijalizam**, svugdje je na kraju MUS. MUS, to znači da moraš, moraš učiniti sve onako kako ti naredi. Ali demokracija - tamo nema nikakvog mus.*

U ovom primjeru morali smo istaknute riječi prilagoditi hrvatskom jeziku. U hrvatskom jeziku te riječi ne završavaju na *mus* i time se gubi igra riječima. Nikako nismo pronašli odgovarajuće rješenje kako ne bismo izgubili taj postupak zbog toga smo se odlučili kako ćemo u fusnoti napisati riječi na slovačkom jeziku kako bi bilo jasno da je u originalnom tekstu autor koristio igru riječima. Smatramo kako bez tog objašnjenja ovaj dio teksta ne bi bio razumljiv čitatelju prijevoda.

Ale vidíš: tí, čo boli **gardisti**, potom vstúpili do **strany** a teraz majú **dvestopädesiatpäťku**. [13]

*Ali vidíš: oni koji su bili **gardisti** ućlanili su se u **Partiju** i sad imaju **boráčku**.*

U ovoj rečenici nalazi se nekoliko primjera leksičke prilagodbe. Riječ *gardisti* ostavili smo i u prijevodu, ali smo se odlučili za objašnjenje te smo u fusnoti precizirali kako su to članovi

Hlinkine garde. Naravno, i u samom tekstu umjesto gardista mogli smo staviti ovaj opis, ali smatrali smo kako bi zbog toga prijevod bio preopširan. Razlog dodatnog pojašnjenja u fusnoti je i zbog toga što u hrvatskom jeziku *gardist* predstavlja pripadnika garde Domovinskog rata te bi hrvatski čitatelj mogao pogrešno shvatiti tekst.

Drugi primjer je riječ *strana*. Prilikom prvog čitanja pogrešno smo zaključili da bi se *strana* trebala na hrvatski prevesti kao *stranka*. No, nakon daljnjeg informiranja i istraživanja saznali smo da riječ *strana* u ovom kontekstu znači „Partija“ ili „Komunistička partija“ pa smo tako i preveli. U ovom primjeru vidjeli smo koliko je bitno poznavati kultureme i povijest jezika s kojeg prevodimo, ali i informirati se jer je prijevod ove rečenice zbog neznanja mogao biti pogrešan.

Posljednja riječ *dvestopädesiatpäťka* bila je najzahtjevnija za prevođenje. Niti u mrežnom rječniku Jezikoslovnoga instituta Ľudovít Štúr (Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV), niti u fizičkom nismo je našli. Nakon toga odlučili smo preko pretraživača Google pogledati članke u kojima se koristi ta riječ. Iz konteksta smo shvatili značenje, ali smo morali naći hrvatski ekvivalent. Daljnjim informiranjem saznali smo za boračku mirovinu te da se kolokvijalno koristi samo pridjev *boračka*. Termin *boračka* nastao je postupkom univerbizacije koji B. Ćorić (1991: 327) definira kao „postupak (i rezultat) pretvaranja višečlanih sintaktičkih konstrukcija u jednu jedinu riječ tvorbenim sredstvima“ (prema Runajić i Štebih Golub: 387). Univerbi, kao što je *boračka*, često se koriste u razgovornom jeziku (Klajn 2003:9, prema Runajić i Štebih Golub: 387). S obzirom na to da smo htjeli zadržati djedov razgovorni stil odlučili smo se za ovakav prijevod.

Dali si **po dva poldecáky**, potom dedo povedal, aby Adam túto a ešte jednu fľašu odložil do pivnice... [14]

Popili su svaki po dvije čašice rakije, a onda je djed rekao Adamu da stavi ovu i još jednu bocu u podrum...

Slovačka riječ *poldecák* ima značenje za mjeru, ali i kolokvijalno znači „čašica za rakiju.“ Prilikom prvog prevođenja preveli smo da su *popili svaki dvaput po pol deci*, ali nakon što smo naišli i na drugo značenje odlučili smo se za prijevod *popili su svaki po dva štamprla rakije*. Riječ *štamprl* je regionalizam, koja potječe iz njemačkog jezika (Hrvatski jezični portal). Nakon nekoliko čitanja zaključili smo kako riječ *štamprl* nije dovoljno neutralna te smo se odlučili za opisni prijevod, odnosno *čašica rakije*. Iako prijevod nije kolokvijalan

smatramo kako nije ni ekspresivan kakav bi možda bio da smo se odlučili za *štamprl*. Smatramo kako je ovo rješenje najprihvatljivije iako se u prijevodu gubi malo razgovornost.

Nechala ho Ilona Gondul'aková, tá, čo **sa prespala**, ale už je to dávno. [14]

Ilona Gondul'aková ga je ostavila ovdje, ona koja je zatrudnjela, ali to je bilo davno.

Glagol *prespat' sa* ima negativnu i uvredljivu konotaciju i znači „zatrudnjeti“. S obzirom na to da nismo našli glagol koji je isto uvredljiv, odnosno pejorativan i koji odgovara kontekstu, odlučili smo se prevesti glagolom koji ima neutralnu konotaciju.

A keď to raz opravoval, stál vo vode, a **bolo po ňom**. [15]

I jednom dok je to popravljao, stao je u vodu i bio je gotov.

Prema slovačkom mrežnom rječniku KSSJ (2003) na jezičnom portalu JULS sintagma *bolo po ňom* znači da je netko umro ili poginuo. Prilikom prvog čitanja odmah smo našli ekvivalent u hrvatskoj frazi *on je gotov* što znači da je netko propao, da je s njim završeno, a može značiti i da je netko umro (Hrvatski jezični portal).

„Jankov, **hej?**“ povedala a tmolila sa po izbe. [15]

„Jankov, **jel?**“ rekla je i vrzmala se po sobi.

Prema rječniku KSSJ (2003) *hej* se može koristiti u upitnoj rečenici i poziva na pristanak. Doslovan prijevod bio bi „Jankov, da?“. To nam nikako nije odgovaralo te smo tražili druga rješenja. S obzirom na to da baka i djed govore razgovorno htjeli smo naći i rješenje koje bi odgovaralo njihovom govoru. Na kraju smo se odlučili za razgovorni oblik *jel* koji služi kao pitanje poslije rečenice u kojoj je sadržaj. Smatramo kako smo tim odabirom zadržali razgovorni oblik bakina govora.

6.3.2. Lažni prijatelji u prijevodu

Prema Lewisu (2016: 1) lažni prijatelji su „parovi leksema iz dvaju jezika, oblikom jednaki ili slični, a značenjski različiti.” Razlike u semantičkom sadržaju mogu u prevođenju ili usmenoj komunikaciji prouzročiti nesporazume i pogreške. Do takvih grešaka dolazi iz pogrešne pretpostavke da jednakost ili sličnost u sadržaju podrazumijeva i jednakost, odnosno sličnost i u značenju.

Slovački i hrvatski jezik imaju veliki broj zajedničkih značajki jer pripadaju slavenskim jezicima.

Prema Grčević (2020: 9) „hrvatsko-slovački lažni prijatelji (ili međujezični homonimi) su zvukovno i/ili grafijski jednake ili slične riječi u hrvatskom i slovačkom jeziku koje se u potpunosti ili djelomice značenjski razlikuju.”

Lažni prijatelji dijele se prema semantičkoj i izražajnoj razni riječi. Na semantičkoj razini nalazimo prave lažne prijatelje i djelomične lažne prijatelje. Tako smo i podijelili lažne prijatelje na koje smo naišli tijekom prevođenja. Prema Grčević (2020: 9) na izražajnoj razini razlikuju se „pravi lažni prijatelji koji se pišu i izgovaraju jednako u dvama jezicima“ (hrv. *pivnica* – slov. *pivnica*), „oni koji se samo pišu jednako, a drugačije izgovaraju, tj. homografi“ ili „oni koji se jednako izgovaraju, a drugačije pišu, tj. homofoni“ (hrv. *hodnik* – slov. *chodník*).

Za svaki par lažnih prijatelja napisali smo značenja koja imaju na hrvatskom i slovačkom jeziku. Značenja leksema na hrvatskom jeziku preuzeli smo s Hrvatskog jezičnog portala, a značenja leksema na slovačkom preuzeli smo s portala Jezikoslovnog Instituta Ľ. Štúra (Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV). Ispod parova lažnih prijatelja naveli smo primjere rečenica s ispravnim prijevodom originalnih leksema.

Potpuni lažni prijatelji

Potpuno lažni prijatelji „parovi su riječi koji su vrlo slične forme, ali imaju posve različito značenje“ (Pavlović 2015: 42).

hodina sk. (ž. vremenska jedinica od 60 minuta) ≠ **godina** hr. (ž. vrijeme za koje Zemlja obiđe sunce (astronomska godina, vrijeme od 1. siječnja do zaključno 31. prosinca (kalendarska godina))

nasadnúť sa sk. (*dok.* ući u prijevozno sredstvo) ≠ **nasaditi (se)** hr. (*svrš.* (što) nabiti, naglaviti na držalicu ili na držaljke (motiku, čekić i sl.)

Na ďalší spoj by musel čakať v okresnom mese tri a pol **hodiny**, a to sa mu nechcelo: **nasadol** radšej na autobus, ktorý ho doviezol najbližšie k jeho dedine. [5]

*Sljedeću liniju morao bi čekati tri i pol **sata** u obližnjem mjestu, a to mu se nije dalo: radije **se ukrcao** u autobus koji ga je dovezao najbliže njegovu selu.*

zúrit' sk. (*nedok.* vladati se kao bijesan, bjesnjeti) ≠ **zuriti** hr. (*nesvrš. pejor.* gledati napadno u što; uporno netremice gledati u što (nepristojno, besmisleno itd.)

Vtedy Adam **zúril** a povedal mu, aby šiel radšej ľahnúť. [6]

*Tada **je** Adam **bjesnio** i rekao mu da radije ode leći.*

sliepka sk. (ž. domaća ptica; uzgaja se kao perad za proizvodnju mesa i jaja) ≠ **slijepac** hr. (*m.* čovjek slijep na oba oka)

Odkedy ho Adam pamätal, vždy chodil spať so **sliapkami**. [6]

*Otkad ga je Adam pamtio, uvijek je išao spavati s **kokošima**.*

pravý sk. (*príd.* koji se nalazi na drugoj strani od čovjekova srca; opr. lijevi) – **pravi** hr. (*príd.* koji je istinski, izvoran, prirodan, postojeći, *opr.* lažan, krivotvoren, umjetan)

Na kamennom chodníku pred latrínou bola krv a on, otec, prišiel celý zakrvavený, čelo, nos a **pravé** líce doškriabané. [6]

*Na kamenom putu ispred nužnika bilo je krvi, a on, otac, ušao je u kuhinju sav krvav, čelo, nos i **desni** obraz izgrebeni.*

hladný sk. (*príd.* koji osjeća jaku potrebu za hranom) ≠ **hladan** hr. (*príd.* koji ima nisku temperaturu, pobuđuje osjet studeni, hladnoće)

Uvedomil si, že je **hladný**: dnes ešte nejedol. [9]

*Shvatio je da je **gladan**: danas još nije jeo.*

snazit' sa sk. (*nedok.* ulagati trud) ≠ **snaziti** hr. (davati snagu, osnaživati; krijepiti)

Zápalil si ešte jednu, zavrel oči a **snažil sa** na nič nemyslieť. [10]

*Zapalio si je još jednu, zatvorio oči i **trudio se** ne misliti ni na što.*

zakazovať sk. (*nedok.* narediti, izdati zabranu; odbiti da se dopusti) ≠ **zakazivati** hr. (*nesvrš.* (što, za kada) odrediti, dogovoriti se, objaviti kada će i gdje će nešto biti; obavijestiti o vremenu i mjestu)

Vieš doktori mi **zakazujú** fajčiť - mám astmu, ale dnes môžem. [11]

*Znaš, liječnici mi **zabranjuju** pušiti - imam astmu, ali danas mogu.*

lepšie sk. (*2. st. k dobrý*)- **ljepše** hr. (*2. st. lijep*)

Ak si dám ešte jednu, bude mi **lepšie** na duši. [14]

*Ako uzmem još jednu bit će mi **bolje** na duši.*

pivnica sk. (*ž.* prostorija ispod razine prizemlja, djelomično ili potpuno ukopana u tlo) ≠ **pivnica** hr. (*ž.* ugostiteljsko mjesto u kojem se kao osnovno piće toči pivo)

Dali si po dva poldecaky, potom dedo povedal, aby Adam túto a ešte jednu fľašu odložil do **pivnice**: baba nemusí vedieť, kde má ukrytý liek. [14]

*Popili su svaki po dvije čašice rakije, a onda je djed rekao Adamu da stavi ovu i još jednu bocu u **podrum**: baba ne mora znati gdje ima sakriven lijek.*

rok (*m.* razdoblje od 12 mjeseci; vrijeme od 1. siječnja do 31. prosinca) ≠ **rok** (*m. a.* odredba dodana pravnom poslu kojom se njegov učinak stavlja u ovisnost o protjecanju vremena **b.** trenutak u kojem nastupa neki pravni učinak **c.** ograničeno, utvrđeno dulje ili kraće vrijeme (razdoblje) u kojem što biva ili u kojem što treba obaviti, izvršiti i sl.)

“A koľko vlastne máte **rokov?**” spýtal sa Adam. [15]

*“A koliko zapravo imate **godina?**” upitao je Adam.*

Djelomični lažni prijatelji

Djelomično lažni prijatelji „lažni su parovi riječi u dvama jezicima vrlo slične forme, ali djelomično različitog značenja“ (Pavlović 2015: 42). U pripovijetci smo naišli na manji broj ovakvih lažnih prijatelja.

pomaly sk. (*prisl.* bez žurbe, polagano, sporo; opr. brzo) - **pomalo** hr. (*pril.*) u maloju količini, nasitno

Potom **pomaly**, vychutnávajúc čaro krásneho dňa, kráčal hore dedinou. [6]

*Zatim se **polako** upijajući čari lijepog dana uspinjao selom.*

chodník sk. (*m.* utaban i utrť dio zemlje koji služi za prolaženje i kretanje) – **hodnik** hr. (*m.* uzak i izdužen prolaz u stanu, javnim i poslovnim zgradama itd. ulaz u druge prostorije (u njemu se ne boravi)

lice sk. (*s.* jedna strana čovjekova lica, između nosa i uha) – **lice** hr. (*s. a.* prednja strana glave čovjeka od čela do brade **b.** prošireno, lice kao izraz raspoloženja **c. pren.** karakter, narav, sama osoba)

Na kamennom **chodníku** pred latrínou bola krv a on, otec, prišiel celý zakrvavený, čelo, nos a pravé **lice** doškriabané. [6]

*Na kamenom **putu** ispred nužnika bilo je krvi, a on, otac, ušao je u kuhinju sav krvav, čelo, nos i desni **obraz** izgrebeni.*

vrecko sk. (*s.*ušiven ili našiven dio na odjeći predviđen za odlaganje sitnijih predmeta ili za ukras) – **vreća** hr. (*ž.* savitljiva i teretu prilagodljiva velika ambalaža od jute ili od platna, papira, plastike i sl., s otvorom samo s gornje strane, služi za čuvanje sipkog materijala (zrnja, brašna i sl.) ili za prenošenje na leđima ili na prijevoznom sredstvu)

A ešte veľa vecí: vytiahol z **vrecka** dolár a dal ho Adamovi: vidiš, toto je dolár, a toto je americký prezident. [7]

*I još mnogo stvari: izvukao je dolar iz **džepa** i dao ga Adamu: vidiš, ovo je dolar, a ovo je američki predsjednik.*

spokojný sk. (*príd.* koji ima ono što želi, kome je želja ispunjena, koji ne traži više od onog što ima)– **spokojan** hr. (*príd.* koji je prožet spokojem)

Silnými šlukmi vřahoval do seba tuhý dym a bol **spokojný**. [10]

Jakim udasima povukao je u sebe gusti dim i bio je zadovoljan.

pokoj sk. (*m.* stanje bez pokreta, djelovanja, odmor) – **pokoj** hr. (*m.* vječni mir)

Našiel to, čo hľadal: Marakéš, nekonečný priestor, plný **pokoja**. [10]

Našao je ono što je tražio: Marakéš, beskonačan prostor, pun mira.

zadný sk. (*príd.* koji je straga, na stražnoj strani, opr, prednji) – **zadnji** hr. (*príd.* koji je odozada; stražnji; koji se nalazi na kraju reda ili niza; posljednji)

dvor sk. (*m.* ograđeni prostor oko zgrade) – **dvor** hr. (*m. pov.* mjesto obitavanja vladara ili visokog dostojanstvenika, ob. u renesansom, baroknom i drugom stilu; dvorac)

Prešli cez **zadný dvor** do záhrady. [12]

*Prošli su kroz **stražnje dvorište** u vrt.*

Lažni prijatelji jedna su od pojava koja prevoditelju često stvaraju probleme. Slovački i hrvatski jezik pripadaju slavenskim jezicima te su vrlo slični. Zbog toga što su srodni i imaju puno leksema koji se podudaraju izrazom slovački smatramo razumljivim. Ipak, postoje leksemi koji se ne podudaraju semantički. Takve primjere izdvojili smo u ovom poglavlju.

Pogrešnim prevođenjem potpunih lažnih prijatelja prijevod bio bi neispravan, a ponegdje i komičan. S druge strane djelomični lažni prijatelji se značenjski poklapaju u nekim obilježjima. Ipak, doslovni prijevod bi također bio neispravan. Ako pogledamo lekseme *zadný* i *zadnji* primarna definicija im je „koi je odozada, odnosno stražnji“, ali u hrvatskom jeziku leksemu *zadnji* frekventnije je značenje „koi je na kraju niza, odnosno posljednji.“ Da smo u primjeru *zadný dvor* preveli kao „zadnje dvorište“ prijevod ne bi imao smisla. Samo iz tog jednostavnog primjera možemo vidjeti kompleksnost leksema i njihovih značenja. To nam govori kako prevoditelj iznova treba jezik učiti i ponavljati te vječno usavršavati svoje vještine.

6.3.3. Prevođenje frazema

Prema Pavlović (2015: 88) “frazem se definira kao skup riječi s ustaljenim značenjem koje je bar donekle različito od zbroja značenja svake pojedine riječi koje su njegove sastavnice.” Prevođenje frazema je složeno jer ga prevoditelj mora prepoznati i potom pronaći ekvivalentni frazem. Ponekad se dogodi da takav ekvivalent ne postoji pa se prevoditelj mora odlučiti za drugi prevoditeljski postupak. Prilikom prevođenja pripovijetke naišli smo na nekoliko frazema. Niže navodimo primjere.

ako naschvál (raditi probleme nekome iz prkosa) - *kao u inat* (namjerno postupanje protiv volje koga drugoga zbog ponosa, oholosti ili samoljublja)

Dúfal, že cestou do Marakéša niečo stopne, ale - **ako naschvál** - nešlo ani jedno auto.
[5]

Nadao se da će stopirati na putu za Marakéš, ali - kao u inat - nije prošao nijedan automobil.

Prilikom prijevoda ovog frazema nismo mnogo razmišljali s obzirom na to da u hrvatskom jeziku već postoji frazem slične forme i sadržaja te istog značenja. Prema Vidović Bolt (2018: 349) ovo su „potpuno ekvivalentni frazemi podudarni na leksičnoj i strukturnoj razini, imaju isto značenje i sliku te pripadaju istom stilskom registru.“

nikde ani nohy (uopće nitko) - (nema, nije bilo) *ni žive duše* (nigdje nikoga)

Obchod bol otvorený: **nikde ani nohy**. [6]

Trgovina je bila otvorena: nema žive duše.

Niti u ovom slučaju nije bilo problema s prijevodom. Frazem *nikde ani nohy* označava kako „nikog nema, pusto je“. U hrvatskom postoji ekvivalent sličnog značenja, ali različite forme za koji smo se i odlučili. To je frazem *ni žive duše* koji također znači „nigdje nikoga.“ Ovo su djelomično ekvivalentni frazemi koji su „međusobno podudarni na planu slike i značenja, ali u manjoj ili većoj mjeri različiti na leksičkoj i strukturnoj razini te drugačiji po stilskoj obilježnosti“ (Vidović Bolt 2018: 349)

opakovat' niečo ako pokazená platňa (stalno ponavljati jedno te isto) – *ponavljati (zvučati) kao pokvarena ploča*

Otec nie, otec rozprával málo a aj len vtedy, keď vypil a vtedy bol **ako pokazená platňa**: stokrát to isté a stále dokola a vtedy na neho mama volala: „Janku, už dost!“ ale otec si nedal povedať a rozprával a rozprával. [7]

Otac nije, otac je malo pričao i to samo onda kada je popio, a tada je bio kao pokvarena ploča: sto puta isto, iznova i iznova, a onda bi ga mama upozoravala: Janko, dosta više!“ ali moj otac se nije dao uvjeritit i pričao je i pričao.

U ovom primjeru naišli smo na podudarni ekvivalent izvornom frazemu. Ponovno se ovdje radi o frazemima slične forme i sadržaja, ali i značenja. U obje rečenice nedostaje glagol s kojim se inače povezuje sintagma *pokvarena ploča*, ali bez obzira na to ta sintagma prenosi semantičko značenje ovog frazema, koje je „stalno ponavljati jedno te isto“ (Opašić 2016: 581).

mat' hovno (nemati ništa) - *ima frišku figu* (nemati ništa)

On že chce gazdovať a prosím – **hovno má**. [8]

On samo želi biti gazda i molim lijepo – ima frišku figu.

Frazem *mat' hovno* označava da „netko ništa nema.“ U prvom prevođenju odlučili smo se za frazem *ima drek na šibici* koji označava “nevrijednu stvar koja obično dobro izgleda na prvi pogled” (Hrvatski jezični portal). Nakon nekoliko čitanja i traganja za frazemima koji bolje odgovaraju naišli smo na frazem istog sadržaja, a različite forme. *Imati frišku figu* znači „nemati ništa.“ Stoga smo se u prijevodu odlučili za taj frazem jer je sažet kao i originalni frazem, ali ima i originalno značenje te je i jednako uvredljiv.

Dúrny je **jak** noc. [11]

Glup je k'o noć.

Ovo je primjer poredbenog frazema koji, kako mu samo ime kaže, „izražava jedan prije svega semantički odnos, usporedbu, čime su određena i njihova temeljna strukturalna obilježja“ (Melvinger 1984: 129). U ovom slučaju usporedba kao zavisni dio frazema sastavljena je od

priložnog veznika *kao* i od imenice koja se obično priključuje glagolu ili pridjevu (Melvinger 1984). Frazemi su slične forme, ali i značenja koje se odnosi na pojedinca koji je „vrlo glup.“ Iako u hrvatskom postoji još jedan frazem sličnog značenja *Glup kao stup* koji je možda i frekventniji, odlučili smo se za ovaj frazem jer mislimo da se njime semantika teksta ne mijenja, a forma je slična originalnom frazemu.

driet' ako kôň (teško raditi bez odmora) – *rintati (raditi) kao konj* (raditi mnogo i naporno)

Drel som ako kôň, za troch som robil. [13]

Rintao sam kao konj, za troje sam radio.

Naišli smo na još jedan primjer frazema iste forme i sadržaja, te istog značenja. U oba slučaja frazem ima značenje „teškog i napornog rada“ čime nam se rješenje samo nametnulo.

sediet' ako na klicoch (biti napet, u neugodnoj situaciji) – *sjediti kao na čavlima*

Adam **sedel** na stoličke **ako na klincoch**. [16]

Adam je ***sjedio*** na stolcu ***kao na čavlima***.

Rečenice su primjer poredbenog frazema koji je već spomenut. Također su frazemi iste forme i značenja koje je da se netko „nalazi u neugodnoj situaciji, da mu je neugodno“. S obzirom na to da u hrvatskom postoji ekvivalent, nismo dugo dvojili oko odabira frazema.

S obzirom na prikazane primjere može se zaključiti kako nismo imali poteškoća s pronalaskom ekvivalenata u ciljnom tekstu. Većina frazema bila je iste forme, sadržaja i značenja što nam je uveliko olakšalo posao. Naravno nije uvijek ovakva situacija te prilikom pronalaska odgovarajućih rješenja za prijevod frazema treba prepoznati da je to frazem, a kasnije potražiti opciju koja bi nabolje odgovarala, što znači da se nekada u prijevodu neće prenijeti frazem, ako u ciljnom jeziku nije leksikaliziran.

6.3.4. Prevođenje kulturema

Nazivi pića su česti, ali ne i jedini, elementi kulture na koje smo naišli u tekstu. Često u ciljnoj kulturi nema odgovarajućeg naziva za vrste pića, ali i za određene vrste jela jer ta kultura najčešće ne poznaje te elemente i nema za njih odgovarajuće nazive. Za ovaj problem, kao i za mnoge druge prevoditeljske probleme ne postoji jedinstveno rješenje. Za svaki kontekst bilo je potrebno pronaći odgovarajuće rješenje. Ivir (1984.) navodi sedam postupaka za prevođenje nepodudarnih elemenata kulture: posuđivanje ili preuzimanje, doslovan prijevod ili kalk, kulturni ekvivalent ili zamjena, objašnjavanje, dodavanje, izostavljanje, neologizam (prema Pavlović 2015: 73). Prikazat ćemo primjere na koje smo naišli i objasniti postupke koje smo primijenili.

Pokrútil hlavou, vzal z regálu fľašu **chalupárskej slivovice** a k pokladni položil peniaze. [6]

*Odmahnuo je glavom, s police uzeo bocu **šljivovice** i ostavio novac pored blagajne.*

Slovačka riječ *chalupár* znači „vikendaš“ što nam nije pomoglo u traženju ekvivalenta slovačkom piću *chalupárska slivovica*. Prvo smo pogledali definiciju u slovačkom rječniku KSSJ (2003) koja opisuje *chalupára* kao vlasnike manje seoske kuće (*chalupa*) te je pridjev *chalupársky* definiran kao „tipičan za vikendaša“, po tim definicijama zaključili smo kako je ta šljivovica vezana uz seoska područja u Slovačkoj gdje ljudi idu za vikend. S obzirom na to da u hrvatskom jeziku ne postoji naziv za takvu vrstu šljivovice, a nije nam primjereno zvučalo ni *vikendaška šljivovica* niti *seoska*, odlučili smo da bi najprimjereniji postupak u ovom slučaju bilo izostavljanje. Točnije, preveli smo samo *boca šljivovice* jer smatramo kako je gubitak u prijevodu minimalan.

Sedel a nalieval a len zízal, ako sa Johnovi Pavlínkovi leje **borovička** dolu hrdlom. [7]

*Sjedio je i nalijevao i samo zurio u **borovičku** koja je klizila Johnu Pavlíнку niz grlo.*

Borovička je slovačko alkoholno piće od borovica. U Hrvatskoj se takvo piće može naći ponegdje u Gorskom Kotaru, ali ne konzumira se u velikim količinama kao u Slovačkoj i nema točan naziv nego se koriste nazivi iz zemalja u kojima se priprema ta vrsta pića. Tako je u susjednoj Sloveniji poznata kao *brinjevača*, a u Srbiji *klekovača*. Naziv *klekovača* je frekventniji nego *brinjevača* ili *borovička*, ali smo se u ovom slučaju odlučili za doslovni

prijevod, točnije uveli smo slovakizam. S obzirom na to da doslovnim prijevodom ne bismo trebali fonološki modificirati riječ, a smatramo kako ovaj naziv prenosi elemente kulture originalnog teksta, a i u ciljnom jeziku se ponegdje koristi ovaj naziv pa prijevodno rješenje nije nepoznato.

Sedel tam, nalieval sa **domácou** a plakal. [8]

*Sjedio je tamo, nalijevao se **domaćom rakijom** i plakao.*

Ako teraz pišem, dostal som aj chuť na kávičku, a tak som si urobil **nesku**. [10]

*Dok ovo sad pišem, dobio sam želju za kavom, pa sam si napravio **nesicu**.*

Posljednja dva primjera koja se odnose na pića nisu bila zahtjevna za prevođenje. U prvom primjeru u izvornom jeziku došlo je do univerbizacije za koju smo već spomenuli da je česta u razgovornom jeziku. Sintagma bi trebala biti *domáca pálenka*. U prijevodu smo odlučili dodati riječ *rakija* jer u hrvatskom jeziku *domaći* ide uz imenicu na koju se odnosi i da smo izostavili riječ *rakija* rečenica bi zvučala nedovršeno i tijekom čitanja nešto bi nedostajalo.

U posljednjem primjeru uspjeli smo naći kulturni ekvivalent. Slovačka riječ *neska* neknjiževna je za *neskafé*, odnosno instant kavu, tako je i *nesica* žargonizam u hrvatskom jeziku za *nescafé*.

Ale Bažej pôžitkár nebol: hodoval len borovičke a jedol len slaninu s cibul'ou a zemiaky nakyslo, fazuľu a niekedy **pirohy**, nič ine, a kvôli jeho láske k slanine museli ročne chovať päť sviň, aj to mu bolo málo. [10]

*Ali Bažej nije bio hedonist: opijao se samo borovičkom i jeo je samo slaninu s lukom i krumir na kiselo, grah, a ponekad i **piroge**, ništa drugo i zbog njegove ljubavi prema slanini morali su uzgajati pet svinja godišnje, a i to mu je bilo malo.*

Piroge su slavensko jelo koje se konzumiralo na prostoru zapadne Ukrajine, istočne Poljske i Slovačke. U hrvatskom jeziku već je postojao naziv za ovo jelo koji je nastao preuzimanjem strane riječi pa smo ga tako i preveli.

Adam vytiahol **Sparty** a ponúkol deda. [11]

*Adam je izvukao **kutiju Sparte** i ponudio djeda.*

Sparte je bila popularna marka cigareta. S obzirom na to da se nisu bile poznate u Hrvatskoj, mogli smo se odlučiti za neku poznatu staru hrvatsku marku, ali kako smo htjeli okarakterizirati slovački prostor, preuzeli smo ovaj naziv i prilagodili ga ciljnom tekstu, te dodali imenicu *kutija*, a ako nije još dovoljno jasno čitatelju prijevoda, iz konteksta sljedeće rečenice primjećuje se na što se misli. Mislimo kako smo ovim izborom približili djelić slovačke kulture hrvatskome čitatelju.

6.4. Gramatička razina prijevodne analize

Kako je već napisano gramatička razina obuhvaća morfološku i sintaktičku razinu. Tako smo gramatičku razinu podijelili i u analizi. Prvo smo analizirali morfološke razlike između jezika, a zatim sintaktičke.

6.4.1. Morfološka razina

Ovom razinom obuhvatili smo slučajeve kad se odabirom ekvivalenta promijenila vrsta riječi, padež, broj, glagolski oblik, itd. Takav oblik promjene Ivir naziva (1978:146) transpozicija. Transpozicija je prebacivanje jedne gramatičke jedinice izvornog jezika u neku drugu jezičnu jedinicu u jeziku cilju. Ta jedinica razlikuje se po obliku, nazivu ili dijelu značenja. Nadalje ćemo prikazati primjere u kojima smo naišli na ovakvu zamjenu.

Sedel a nalieval a len zízal, ako sa Johnovi Pavlínkovi **leje borovička dolu** hrdlom.

[7]

*Sjedio je i nalijevao i samo zurio **u borovičku** koja je **klizila** Johnu Pavlíнку niz grlo.*

Glagolu *liat'* primarno značenje je „lijevati“, ali to nije bio dobar ekvivalent za prijevod. S obzirom na to da imamo i prijedlog *dolu* preveli smo to glagolom *kliziti* koji ne zahtijeva prijedlog. Zamjenu koju smo morali dodatno napraviti je i promijeniti radnju koju obavlja riječ *borovička* u rečenici. U slovačkoj rečenici ona je subjekt, dok je u prijevodu ona objekt u akuzativu jer uz glagol *zuriti* dolazi prijedlog *u*. U ovoj rečenici morali smo modificirati nekoliko stvari kako bi odgovarala hrvatskom jeziku.

Adamovi **bolo za ním ľúto**, hlavne **za jeho** rozprávaním. [8]

Adamu je **bilo žao zbog njega**, pogotovo **zbog njegova** pripovijedanja.

Izraz *byť ľuto* ustaljen je izraz u slovačkom jeziku i nalazimo ga i u izrazima s glagolom *prísť*. U hrvatskom mu je ekvivalent frazem *biti žao komu*. U slovačkoj konstrukciji uz *byť ľuto* stoji dativ, a ponekad se dodaje prijedlog *za* koji u ovom slučaju dolazi uz instrumental. U hrvatskom uz konstrukciju *biti žao*, također, dolazi dativ, ali uz prijedlog *zbog* stoji genitiv.

Podával som dedovi ruku, chcel som ju čo **najsilnejšie** stisnúť (superlativ), aby vedel, akú mám radosť, že ho znova vidím... [10]

Pružio sam ruku djedu, htio sam je što **jače** (komparativ) stisnuti kako bi znao koliko sam sretan što ga opet vidim...

U ovom slučaju u prijevodu je došlo do zamjene pridjevskih stupnjeva. U slovačkom jeziku u konstrukciji sa *čo* dolazi superlativ. I u hrvatskom postoji takva konstrukcija, ali uz zamjenicu *što* dolazi komparativ. Rečenicu smo preveli kako bi odgovarala hrvatskom jeziku.

Nechcel som byť **hrdinom**. [13]

Nisam htio biti **heroj**.

Kada slovački glagol *byť* služi kako bi prikazao pripadnost nečemu zahtjeva imenicu u instrumentalu (s kim, s čim). U hrvatskom jeziku uz glagol *biti* na tom mjestu je uobičajeniji nominativ (Silić, Pranjković 2005: 234). Takav tip rečenice s predikatnim instrumentalom (*Marko je ravnateljem.*) je izrazito stilski obilježen. Stoga smo preveli rečenicu tako da ne bude stilski obilježena jer smo smatrali kako ne bi odgovarala kontekstu.

Potom začala chodiť po izbe a **hl'adala** skrýšu, kam by modlitbenú knižku odložila. [16]

Tada je počela hodati po sobi, **tražeći** skrovište gdje će ostaviti molitvenik.

U ovom primjeru odlučili smo prevesti perfekt slovačkog glagola *hl'adat'* glagolskim prilogom sadašnjim. Glagolski prilog sadašnji označuje okolnost u obliku radnje koja je istodobna s drugom radnjom (Silić, Pranjković 2005: 198). Smatramo kako je ovo elegantnije rješenje, bez nepotrebnog nizanja perfekta, a preneseno je originalno značenje rečenice.

Sljedeću razliku na koju smo naišli tijekom prijevoda je dodavanje riječi u prijevodu. Takav postupak je bio nužan zbog gramatičkih pravila u hrvatskom jeziku. Najčešći primjer takve dopune je prevođenje perfekta i futura.

Do Marakéša **musel** pešo. [5]

Do Marakéša je morao pješice.

Prešli cez zadný dvor do záhrady. [12]

Prošli su kroz stražnje dvorište u vrt.

I u hrvatskom i u slovačkom jeziku perfekt se tvori pomoću glagolskog pridjeva radnog i pomoćnog glagola *biti*. Razlikuju se po tome što se u slovačkom jeziku u 3. licu jednine i množine ne upotrebljava oblik glagola *biti*, dok u hrvatskom nije takav slučaj i upotrebljava se glagol *biti* u 3. licu jednine i množine. S obzirom na takav način tvorbe perfekta ciljnog jezika u prijevodu smo morali dodati oblik pomoćnog glagola *biti*.

Dúfal, že cestou do Marakéša niečo **stopne...** [5]

Nadao se da će stopirati na putu do Marakéša...

Još jedan česti slučaj u kojem smo morali dodati riječi je uz povratne glagole. Hrvatski glagol *nadati se* povratan je, dok slovački *dúfat'* nije. Stoga smo morali dodati povratnu zamjenicu *se*.

U drugom primjeru do dopune je došlo zbog gramatičkih razlika u tvorbi futura. U slovačkom jeziku tvori se na dva načina. Prvi način je pomoću prezenta glagola *biti* i infinitiva nesvršenog glagola. Drugi način je da glagol svršenog vida ima formu prezenta, ali označava buduće vrijeme. U navedenoj rečenici nalazimo primjer drugog načina tvorbe futura. U hrvatskom jeziku postoje oblici koji označavaju buduće i predbuduće vrijeme. Futur prvi „izražava buduće vrijeme i tvori se od infinitiva glagola i prezenta pomoćnog glagola *htjeti*“ (Silić, Pranjković 2005: 91). Futur drugi „glagolski je oblik kojim se izražava predbuduće nesvršeno vrijeme i tvori se od svršenog prezenta pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog nesvršenog glagola“ (Silić, Pranjković 2005:92). S obzirom na to da je bilo potrebno prevesti oblikom koji izražava buduće vrijeme preveli smo futurom prvim, a tim smo u ciljnom tekstu dodati nenaglašeni oblik pomoćnog glagola *htjeti*.

Pred obchodom **zaparkovanih** nekoliko nákladných áut a traktorov, ale ani človeka. [6]

*Ispred trgovine **je parkirano** nekoliko teretnih vozila i traktora, ali nigdje nikoga.*

U originalnom tekstu nalazimo na prefigirani glagolski pridjev. Točnije, glagolski pridjev trpni koji služi za tvorbu pasivnih glagolskih oblika. Najčešće dolazi uz sve oblike pomoćnog glagola *biti*. U slovačkom jeziku uz glagolski pridjev nedostaje nenaglašeni oblik. S obzirom na to da u hrvatskom jeziku rečenica ne bi bila ispravna i ne bi zvučala prirodno bez oblika glagola *biti* morali smo ga dodati.

Na druhý deň nešiel do roboty, aj piť prestal a nepil asi **mesiac**. [6]

*Sljedećeg dana nije otišao na posao, prestao je piti i nije pio skoro **mjesec dana**.*

Bol už **týždeň** v Marakéši, a otca ešte nenavštívil. [7]

*Bio je već **tjedan dana** u Marakešu, a oca još nije posjetio.*

Adam kopao dlhšie ako **hodinu**. [12]

*Adam je kopao više od **sat vremena**.*

Jedan od učestalih slučajeva gdje smo morali dodati riječi bilo je u primjerima vezanima uz protezanje vremena. U hrvatskom jeziku priložna oznaka može biti imenica u akuzativu. Njome se izriče protezanje u vremenu i prostoru. Padežni izraz u akuzativu kao prijedložna oznaka sastoji se obično od imenice s nekim dodatkom koji je pobliže označuje (*On je još istu noć pristao na kompromis.*) (Katičić 1968: 81). Kako imenice koje označuju mjeru vremena, kao što su tjedan, mjesec, godina, sat, ne bi kao priložne oznake imale nikakva dodatna ni bliža određenja dodaje im se oznaka u genitivu: dana, vremena (Katičić 1968: 81). Stoga smo se u gore navedenim primjerima odlučili dodati oznake u genitivu.

Osim što smo morali dodavati riječi u prijevodu u nekim slučajevima smo ih morali i izostaviti. Takav postupak je najčešće bio u prijevodu rečenica s prijedlozima, pokaznim zamjenicama te izostavljanjem povratnih glagola.

...nasadol radšej na autobus, ktorý ho dovezol najbližšie **k jeho dedine**. [5]

... *radije se ukrcao u autobus koji ga je dovezao najbliže **njegovu selu**.*

U slovačkom jeziku učestalija je uporaba prijedloga nego u hrvatskom. Tako u ovom primjeru imamo prijedlog *k* koji označava kretanje prema nečemu. Hrvatski ekvivalent je također *k*, *ka*, ali u ovom slučaju nije potreban taj prijedlog. U ovoj rečenici radi se o besprijedložnom dativu negranične direktivnosti ili dativu smjera te je to temeljno značenje dativa. Iako dativ s prijedlogom *k(a)* također ima značenje negranične direktivnosti, taj prijedlog je suvišan (Silić Pranjković, 2005: 219, 221). Stoga smo ga i izostavili u prijevodu.

Televízoru nerozumel, a keď pozrel nejaký film, vždy sa vypytoval, o čom **v tom filme** vlastne ide. [6]

*Nije razumio televizor, a kad je gledao neki film uvijek je ispitivao o čemu se **u njemu** radi.*

U slovačkom jeziku učestalija je i uporaba pokaznih zamjenica nego u hrvatskom. U slovačkom se one koriste kad se želi pokazati ili ukazati na osobu, stvar ili osobinu ili na neku udaljenu osobu ili stvar, a također može ukazati i na ono o čemu se govorilo prije. U hrvatskom se koriste u manjoj mjeri. Zbog toga smo u ovom primjeru izostavili zamjenicu *tom* jer smo smatrali da je redundantna. Osim toga imenicu *film* smo zamijenili zamjenicom jer je već koristimo u prvom dijelu rečenice te je jasno na što se zamjenica odnosi, bez nepotrebnog ponavljanja riječi čime smo došli do elegantnijeg rješenja.

A potom rozprával, aké ťažké je **stat' sa naozajstným Američanom**, a keď **sa** ním človek **stane**, je neobyčajne šťastný a hrdý, že je Američan. [7]

*Zatim je govorio kako je teško **postati istinski Amerikanac**, a kad to čovjek postane neobično je sretan i ponosan što je Amerikanac.*

Glagol *stat' sa* povratni je glagol kad ima značenje “promijeniti poziciju ili kakav položaj” i u tom slučaju zahtijeva imenicu u instrumentalu. S druge strane hrvatski glagol *postati* nije

povratan. Stoga se u prijevodu uz njega ne nalazi povratna zamjenica te je imenica u nominativu.

Súdruh Bažej, **čo si myslíte**, kto je najsilnejší chlap v Československu? [10]

Družo Bažej, što mislite, tko je najjači muškarac u Čehoslovačkoj?

Još jedan primjer povratnog glagola. Kad glagol *mysliet'* u slovačkom jeziku znači „imati stav, mišljenje o nečemu“ zahtijeva povratnu zamjenicu *si*. U hrvatskom jeziku to nije slučaj zbog toga smo i izostavili povratnu zamjenicu.

6.4.2. Sintaktička razina

Sintaktična razina bavi se promjenama u strukturi rečenica te u kakvom su odnosu rečenični članovi. Sintaksa obuhvaća i semantička obilježja te su ona povezana sa strukturom rečenica. Na ovoj razini analizirali smo promjene koje su se dogodile prilikom prijevoda. Obuhvatili smo promjene složenih rečenica, rečeničnih članova, ali i tvorbu upitnih rečenica u oba jezika.

Odkedy tu bol naposledy, nič sa nezmenilo. [5]

Ništa se nije promijenilo otkako je posljednji put bio ovdje.

U ovom primjeru imamo terminativne (granične) vremenske rečenice. Ove rečenice „mogu označavati da se radnja zavisne rečenice počinje odvijati istodobno s radnjom osnovne, da se te dvije radnje istodobno završavaju (ili da traju jednako dugo), da se radnja zavisne počinje odvijati kad je već u tijeku radnja osnovne itd.“ (Silić, Pranjković 2005: 337). U ovom slučaju radnje završavaju u isto vrijeme. Također smo napravili inverziju glavne i zavisne rečenice te smo stavili glavnu na početak kako bi prirodnije zvučala u prijevodu, a da tom promjenom ne gubimo kontekst.

Na okne, kam ho rodičia dávali stále, nebol. [6]

Nije bio na prozoru gdje su ga roditelji stalno ostavljali.

U izvornom tekstu u glavnu rečenicu umetnuta je zavisna. S obzirom na to da takva struktura ne bi odgovarala ciljnom tekstu, također smo se odlučili za zavisnu mjesnu rečenicu, ali ne i

umetnutu. Mjesne rečenice su „priložne rečenice u kojima se zavisna rečenica prema osnovnoj odnosi kao što se priložna oznaka mjesta odnosi prema predikatu, što znači da se zavisnom surečenicom prenosi obavijest u prostoru na kojem se ili u vezi s kojim se odvija proces o kojem je riječ u osnovnoj surečenici“ (Silić, Pranjković 2005: 335). Smatramo kako je odabir ove zavisne rečenice elegantnije rješenje, a ne gubi se značenje rečenice.

Adam **ho obdivoval**, kol'ko znesie: otec by už nevládal ani sedieť, nieto ešte chodiť, ale baba Peťová, ktorá bola u nich na navšteve a všetko kontrolovala, povedala, že bodaj by nezniesol, celý život nerobil, len špekuloval. [8]

Adam **mu se divio**, koliko je pića mogao podnijeti: otac više ne bi mogao sjediti, a kamoli hodati, ali baba Peťová, koja je bila kod njih u posjeti i sve kontrolirala, rekla je kako je normalno da podnosi kad cijeli život ništa nije radio, samo špekulirao.

U prijevodu prvog dijela rečenice morali smo promijeniti padež objekta. U prijevodu nam je prirodan izbor bio objekt u dativu zbog toga što je dativ padež koji ide uz glagol *diviti se*. Objekt u dativu „označuje predmet zahvaćen glagolskom radnjom, ali to ne mora biti predmet na kojem se vrši glagolska radnja, bez kojeg te radnje nema, nego predmet u vezi s kojim se ta radnja vrši“ (Silić, Pranjković 2005: 301). U navedenom primjeru *divio mu se* objekt u dativu ne označava osobu izravno uključenu u radnju, nego se na toj osobi radnja vrši.

Adam si pomyslel, že baba Peťová **má** tentokrát asi **pravdu**. [8]

Adam je pomislio kako **je** baba Peťová ovaj put **u pravu**.

U navedenom primjeru zamijenili smo objekt u akuzativu (*pravda*) s priložnom oznakom načina (*u pravu*). Takav je bio izbor zbog toga što u hrvatskom nije pravilno za ono što je „istinito, stvarno“ u sintagmi koristiti imenicu (*imati pravdu*), nego se koristi prilog (*imati pravo, biti u pravu*). S obzirom na takve karakteristike hrvatskog jezika, prilagodili smo ovu rečenicu kako bi mu odgovarala.

Dva najspodnejšie konáre mala vysuchnuté. [9]

Dvije najnižé grane bile su sasušene.

U izvornom tekstu subjekt nije izrečen te je na početku rečenice objekt. U prijevodu odlučili smo se promijeniti objekt u vršitelja radnje, odnosno subjekt jer ciljnom tekstu izgleda prirodnije.

Otca som hľadal, ale tvoj otec je asi v robote. [12]

Tražio sam tvog **oca**, ali **on** je vjerojatno na poslu.

U ovom primjeru stavili smo predikat na prvo mjesto jer bi inače rečenica bila stilski obilježena što bi izgledalo neobično. Osim toga u drugom dijelu rečenice umjesto toga da je subjekt imenica s apozicijom, odlučili smo staviti zamjenicu jer se već u prvom dijelu rečenice spominje otac te bi kasnije ponavljanje bilo nepotrebno.

Vždy sa mali najlepšie ti, čo najviac okrádli ostatných. [13]

Uvijek je bilo najbolje onima koji su najviše krali od drugih.

Slovački glagol *mat'* često se koristi i ima cijeli spektar funkcija i značenja. Ovo je primjer u kojem smo u ciljnom jeziku morali promijeniti zavisnosloženu rečenicu. Doslovan prijevod prvog dijela rečenice bio bi *Uvijek su se najbolje imali ti...* Prilikom čitanja odmah se primjećuje kako je takav prijevod u potpunosti neprirodan. Zbog toga smo se odlučili prevesti *Uvijek je bilo najbolje onima...* U prijevodu nedostaje subjekt te se zavisna rečenica odnosi na objekt u dativu, dok se u slovačkom odnosi na subjekt. Razlog tomu je što je zavisnosložena rečenica u originalu subjektna, a u prijevodu smo morali iskoristiti atributnu rečenicu. Osim toga glagol *okrádnuť* znači „pokrasti, okrasti“ te je svršeni glagol. U prijevodu ne bi odgovarao svršeni glagol stoga smo odlučili prevesti nesvršenim glagolom *krasti* te kako on zahtijeva prijedlog *od* i imenicu u genitivu, morali smo ih dodati. Smatramo kako smo tim postupkom prenijeli smisao rečenice iako smo morali zamijeniti zavisnosloženu rečenicu.

mal strach, ale povedal, že **ho premôže** a pôjde k cintorinu. [17]

bojao se, ali je rekao da će nadvladati strah i krene prema groblju.

Kao što smo već napisali u slovačkom jeziku česta je upotreba glagola *mať*. Doslovan prijevod ove sintagme bio bi *imao je strah*, u hrvatskom to zvuči neprirodno i pravi ekvivalent bio bi povratni glagol *bojati se*. U ovom primjeru ponovno smo morali promijeniti zavisnosloženu rečenicu. U slovačkoj rečenici *on* je subjekt i na njega se odnosi dio rečenice *že ho premôže* te je ovo objektna rečenica. Dok smo u hrvatskom jeziku preveli suprotnom nezavisnosloženom rečenicom, što vidimo po vezniku *ali*, koji je jedan od veznika koji ih karakterizira. Kako *nadvladati* zahtijeva imensku riječ u akuzativu pri prvom prevođenju preveli smo *da će to nadvladati*. Takvo rješenje nije nam se činilo prihvatljivim pa smo odlučili dodati imenicu *strah*. Smatramo kako je time prenesena izvorna informacija iako je promijenjena struktura rečenice.

Posljednji primjeri različiti na sintaktičkoj razini su prijevodi upitnih rečenica. Upitna se preoblika u govoru izriče posebnom upitnom intonacijom. U pisanju se ta intonacija označuje posebnim interpunkcijskim znakom, upitnikom. Prema Sesar (2018: 50) to su tzv. totalna pitanja koja sadrže odgovor koji samo treba potvrditi ili zaniijekati. U slovačkom je distinktivno obilježje uzlazna završna intonacija po kojoj se razlikuju od izjavnih rečenica te je takva forma učestalija nego u hrvatskom, gdje se u njima češće rabi upitna čestica *li* i silazna intonacija. U hrvatskom jeziku pitanje se „uvijek označuje intonacijom, ali se uz nju često izriče još i upitnim česticama“ (Katičić 2002: 148). To su: *li, da li, je li, zar, da*. U nastavku smo prikazali primjere rečenica.

„Je tu nietko?“ spýtal sa Adam. [6]

“Je li netko ovdje?” upitao je Adam

Čo pozomierali? [6]

Jesu li poumirali?

A hladný nie si? [11]

Nisi gladan?

Určíte ste ju zakopali práve sem? [12]

Sigurno ste je ovdje zakopali?

Osim totalnih pitanja postoje i detaljna pitanja. Ona zahtijevaju potpun odgovor te na početku tih pitanja najčešće stoje upitne riječi *tko, što, kada, kakav (kto, čo, kedy, aky)* (Sesar 2018: 50). Način tvorbe je jednak u oba jezika, stoga nam prijevod nije bio zahtjevan.

Kde sa všetci podeli? [6]

Gdje su svi nestali?

Dedo, čo vy tu robite? [10]

Djede, što vi tu radite?

A ty tu čo robíš? [11]

A što ti radiš ovdje?

Posljednje je retoričko pitanje. To je stilski figura u kojoj se na pitanje ne očekuje odgovor. Ona se mogu svrstati u pitanja, ali značenjski su to stilski i emocionalno obilježene tvrdnje koje imaju obilježenu intonaciju (Sesar 2018: 51). U hrvatskom i slovačkom ne postoji razlika u značenju ove figure, ali smo u nastavku dali primjer prijevoda retoričkog pitanja.

Čo taký hlúpy dedinský národ mohol vedieť, čo je to elektrika? [15]

Kako je glupi seljački narod mogao znati što je struja?

7. Zaključak

Václav Pankovčín autor je koji pripada razdoblju 90-ih godina 20. stoljeća slovačke književnosti. Prijevodom njegove pripovijetke htjeli smo potaknuti na daljnja prevođenja njegovih djela, ali i na temelju prijevoda prikazati probleme i poteškoće s kojima se prevoditelji mogu susresti kad prevode sa slovačkog jezika.

Prevođenje postoji od antičkog doba i od tada se razvija. Tijekom tog razdoblja samo prevođenje se mijenjalo, ali i stavovi i mišljenja o njemu, kao njegove i uloge i funkcije, što vidimo i po mnogobrojnim definicijama teorije prevođenja. Ipak, bez prevođenja bismo poznavali samo svoju kulturu i svoj jezik čime bismo ostali kulturno osiromašeni. Zbog opsežnosti teorije prevođenja i interkulturalnosti napisano je mnogo radova i postoji mnogo literature koje su pomogle i u pisanju ovog diplomskog rada.

Poznavanje teorije uveliko nam je pomoglo pri analizi prijevoda koja je središnji i ključni dio rada. Iako ova dva jezika pripadaju slavenskoj skupini jezika, to nikako ne znači da su slična ili da je prevođenje jednostavno. Upravo suprotno na svakom koraku možemo naići na kakvog lažnog prijatelja koji nas može navesti na krivi prijevod. Za mnoge slovačke riječi morali smo konzultirati razne rječnike kako bismo našli ekvivalente. Također, kako bismo elemente kulture koji se ne podudaraju u jezicima preveli točno i tako da u ciljnom jeziku ne zvuče neobično i neprirodno morali smo konzultirati i dodatnu literaturu, kao što su mnogobrojni članci, zakoni, itd. Gramatička analiza nam je pokazala da su morfološka i sintaktička pravila i norme ovih jezika drugačiji i da moramo pribjeći raznim transformacijama kako bi tekst prilagodili ciljnom jeziku.

Prijevodom pripovijetke saznali smo i naučili o poteškoćama književnog prijevoda sa slovačkog na hrvatski jezik i tim procesom smo zaključili da je ključno istraživanje, otkrivanje i prilagođavanje kako bismo prenijeli smisao originalnog teksta, ali i sam autorov stil.

Literatura:

Primarna literatura:

Pankovčín, Václav, *Bude to pekný pohreb*, Bratislava, Koloman Kertész Bagala, L.C.A. Publishers Gorup, 2005.

Kratice:

SSSJ (2006) – Slovník súčasného slovenského jazyka

KSSJ (2003) – Krátky slovník súčasného jazyka

Sekundarna literatura:

Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, Novi Liber: Europapress holding, 2007.

Badurina, Lada, *O interpunkciji – i načelno i konkretno (Hrvatska interpunkcija s osvrtom na srpska i crnogorska iskustva)*, Njegoševi dani 2, Zbornik radova, Nikšić. 2010, str. 273-287.

Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/463109> [7. kolovoza 2020.]

Badurina, Lada, Marković Ivan, Mićanović Krešimir, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, Matica Hrvatska, 2007.

Catford, J. C., *A Linguistic theory of translation*, London, Oxford University press, 1965.

Eco, Umberto, *Otprilike isto: iskustvo prevođenja*, Zagreb, Algoritam, 2006.

Grčević, Martina, *Lažni prijatelji: rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima*, Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu FF Press, 2020.

Hranjec, Stjepan, *Zašto se ne piše o književnosti za mladež?* Kolo 3, Matica Hrvatska, 2008

Dostupno na: <https://www.matica.hr/kolo/309/suvremeni-hod-djecje-hrvatske-knjizevnosti-20531/> [5. veljače 2021.]

Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica, *Hrvatska školska gramatika*, Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslavlje, 2017.

Ivir, Vladimir, *Teorija i tehnika prevođenja: Udžbenik za I. god. pozivnouslymerenog obrazovanja i vaspitanja srednjeg stupnja prevodilačke struke*, Sremski Karlovci, Centar “Karlovačka gimnazija” Sremski Karlovci, 1978.

Ivir, Vladimir, *Teorija i tehnika prevođenja: Udžbenik za II. god. pozivnouslymerenog obrazovanja i vaspitanja srednjeg stupnja prevodilačke struke*, Sremski Karlovci, Centar “Karlovačka gimnazija” Sremski Karlovci, 1978.

Ivir, Vladimir, *Udžbenik za III. i IV. god. pozivnouslymerenog obrazovanja i vaspitanja srednjeg stupnja prevodilačke struke*, Sremski Karlovci, Centar "Karlovačka gimnazija" Sremski Karlovci, 1978.

Katičić, Radoslav, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2002.

Karpinský, Peter, et al. *Pät' x päť: Antológia súčasnej slovenskej prózy*, Bratislava, Literárne informačné centrum, 2011.

Kursar, Maria, Sesar, Dubravka, *Slovačko-hrvatski i hrvatsko-slovački praktični rječnik s gramatikom*, Zagreb, Školska knjiga, 2005.

Levý, Jiří, *Umjetnost prevođenja*, Sarajevo, "Svjetlost", OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1982.

Lewis, Kristian, *Lažni prijatelji*, Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2016.

Lipták, Radoslav, et al. *Poviedka '96: zbornik najlepších prác literárnej súťaže*, Zväzok 2 Levice, Koloman Kertész Bagala, 1997.

Markanović, Marijana, *Prevođenje vlastitih imena u češkom i hrvatskom jeziku*, Zagreb, Filozofski fakultet, 2019. Dostupno na: <https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A961/datastream/PDF/view> [28. veljače 2021.]

Menac, Antica, Sesar, Dubravka, Kuchar, Renata, *Hrvatsko-česko-slovački frazeološki riječnik*, Zagreb, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1998.

Milanović, Irena, *Prijevod knjige Koniec hry Dušana Mitane i translatološka analiza*, Zagreb, Filozofski fakultet, 2018. Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10377/1/Prijevod%20i%20translatolo%C5%A1ka%20analiza_Milanovi%C4%87_diplomski%20rad.pdf [[15. studenog 2020.]

Müglóvá, Daniela, *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo prečo spadla Babylonská veža?* Bratislava, Enigma publishing, s.r.o. 2009.

Ondrejovič, Slavomir, *Pravidlá slovenského pravopisu*, Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000.

Opašić, Maja, *Hrvatski i slovački frazemi sa sastavnicom iz semantičkog polja glazbe*, Učiteljski fakultet u Rijeci, Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Vol. 42, No. 2, 2016, str. 583-585. Dostupno na: file:///C:/Users/bhorv/Downloads/14_Opasic.pdf [28. lipnja 2021.]

Pauliny, Eugen, Ružička, Jozef, Štolc, Jozef, *Slovenská gramatika*, Martin, Vydavateľstvo Osveta, N.P. 1953.

Pauliny, Eugen, *Krátká gramatika slovenská*. Bratislava, Národné literárne centrum, 1997.

Pavlovič, Jozef, *Syntax slovenského jazyka 1*, 2012. Dostupno na: <https://pdf.truni.sk/e-ucebnice/pavlovic/syntax-1> [lipanj, 2020.]

Pavlovič, Jozef, *Syntax slovenského jazyka 2*, 2012. Dostupno na: <https://pdf.truni.sk/e-ucebnice/pavlovic/syntax-2> [lipanj, 2020.]

Pavlovič, Nataša, *Uvod u teorije prevođenja*, Zagreb, Leykam international, 2015.

Premur, Ksenija, *Teorija prevođenja*, Dubrava, Ladina TU, 1998.

Runajić, Siniša, Štebih Golub, Barbara, *Univerbizacija u hrvatskom nazivlju*, Osamnaesta Međunarodna naučna konferencija Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista, Sarajevo, 2017, str. 385-399. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/957171> [7. kolovoza 2020.]

Sesar, Dubravka, *Pregled slovačke sintakse*, Zagreb, FF pres, 2018.

Silić, Josip, Pranjković, Ivo, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, Školska knjiga, 2005.

Stojić, Aneta, Brala-Vukanović, Marija, Matešić, Mihaela, *Priručnik za prevoditelje: Prilog teoriji i praksi*, Rijeka, Filozofski fakultet Sveučilište u Rijeci, 2015.

Takač, Ferdinand, *Hrvatsko-slovački rječnik*, Zagreb, Školska knjiga, 1999.

Vidović Bolt, Ivana, *Frazemi – prevoditeljski kamen spoticanja, Slavofraz 2018.: Frazeologija, učenje i poučavanje*, Filozofski fakultet Sveučilište u Rijeci, 2018. str. 345-360. Dostupno na: http://izdavastvo.ffri.hr/wp-content/uploads/2019/06/Slavofraz-2018_FINAL.pdf [5. veljače 2021.]

Internetski izvori:

<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=main>

<https://slovník.juls.savba.sk/>

<https://slovníky.lingea.sk/>

<https://www.litcentrum.sk/autor/vaclav-pankovicin>